

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Bewust gemengd wonen in Nieuw West

Veldboer, L.; Duyvendak, J.W.

Publication date

2009

Document Version

Final published version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Veldboer, L., & Duyvendak, J. W. (2009). *Bewust gemengd wonen in Nieuw West*. Gemeente Amsterdam, Adviesraad Diversiteit en Integratie.
http://www.adviesraaddiversiteit.amsterdam.nl/adviezen/map_met_adviezen/amsterdam_west

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

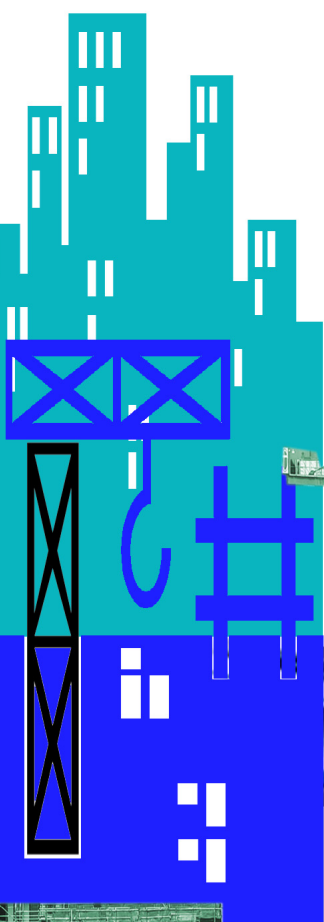
If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Gemeente Amsterdam
Adviesraad Diversiteit en Integratie

ADVIES

Amsterdam West: Topstad! Maar hoe?

april 2009

Colofon

**Gemeente Amsterdam
Adviesraad Diversiteit en Integratie**

Postadres	Postbus 202, 1000 AE Amsterdam
Bezoekadres	Jodenbreestraat 25, 1011 NH Amsterdam
Telefoon	020 552 2736
E-mail	ADI@bda.amsterdam.nl
Internet	www.adviesraaddiversiteit.amsterdam.nl

Samenstelling	Adviesraad Diversiteit en Integratie
Redactie	secretariaat
Vormgeving	M.F. Sahinbas
Druk	Repro Stadhuis Amsterdam

Eerder uitgebrachte adviezen zijn te raadplegen op de website.

© Adviesraad Diversiteit en Integratie, april 2009

Het overnemen van (delen van) deze uitgave is toegestaan, mits in ongewijzigde vorm en met bronvermelding

Amsterdam West:
Topstad! Maar hoe?

Inhoudsopgave

Amsterdam Topstad! Maar hoe?

	Voorwoord	5
1	Inleiding	6
2	De stenen van de Westelijke Tuinsteden	9
3	De menselijke factor	14
4	Conclusies en aanbevelingen	21
	Literatuur	25
	Bijlage: Bewust gemengd wonen in Nieuw West	26
1	Inleiding	27
2	Een prettige mix?	31
3	Stedelijke vernieuwing in Nederland: het vasthouden van doorstromers	34
4	Profiel Nieuw West	37
5	Wat wil de middenklasse?	38
6	Wat moet er gebeuren? Op zoek naar DNA-plus	43
7	Sociaal en fysiek	46
	Literatuur	47

Voorwoord

Juist nu het gevaar van stagnatie dreigt, wil de adviesraad de kansen in de Westelijke Tuinsteden onder de aandacht brengen. Sinds het begin van de oprichting in 2004, wilde de adviesraad al een advies over de **stedelijke vernieuwing** uitbrengen. Het kostte tijd om door te dringen in de complexe wereld van bouwen, wonen en beheer. Bovendien waren veel partijen in stad en stadsdelen al bezig met dit onderwerp of aspecten daarvan. De adviesraad besloot om de evaluatie van de vernieuwingsoperatie van de Westelijke Tuinsteden, inclusief Bureau Parkstad, af te wachten en intussen de ervaringen en meningen van betrokkenen te horen. In verschillende adviezen van de adviesraad wordt melding gemaakt van de verzamelde signalen van bewoners over onderwerpen als cultuur in de wijken, onderwijs en de betrokkenheid van bewonersgroepen. Al die geluiden versterkten de adviesraad in het voornemen toch op korte termijn een advies uit te brengen over de stedelijke vernieuwing, maar dan wel beperkt tot de Westelijke Tuinsteden. Veel al verrichte onderzoeken zijn daartoe bestudeerd, maar tegelijkertijd vroeg de raad Jan Willem Duyvendak en Lex Veldboer van de UvA juist in deze wijken een aanvullend onderzoek te doen dat met dit advies wordt gepresenteerd.

De adviesraad dankt zijn ex-lid Peter Meijer voor zijn activiteiten ten behoeve van dit advies. Verder dankt de adviesraad Jozet van Sloten en Jeroen van der Veer van de Federatie van Woning Corporaties voor hun opmerkingen en aanvullingen. De adviesraad hoopt dat dit advies juist in deze tijd een toegevoegde waarde heeft in het kader van de stadsontwikkeling.

Ankie Verlaan, voorzitter

1 Inleiding

Stedelijke vernieuwing is sinds de industriële revolutie een veelbesproken onderwerp. In een periode van veranderingen in de samenstelling van de bevolking en veranderingen in de economische situatie domineert dit onderwerp onze agenda's. Vooral de grote stedelijke centra, die te kampen hebben met een snelle bevolkingsgroei en een gebrek aan ruimte, zien de agenda's bepaald worden door plannen, obstakels, inventieve oplossingen en bezwaren. In Amsterdam geldt deze situatie de laatste decennia voor veel gebieden, maar wel het sterkst voor de Westelijke Tuinsteden¹ waar in de jaren '90 de instroom van lage-inkomensgroepen de uitstroom van de oorspronkelijke middenklasse moest compenseren. Al in een vroeg stadium begonnen de betrokken partijen met de noodzakelijke analyses, de behoeftebepalingen en de planvorming. Om belemmerende grenzen weg te nemen werd al snel gewerkt met het begrip Parkstad, waaronder de desbetreffende stadsdelen en de betrokken diensten gezamenlijk de problematiek trachtten aan te pakken. Sinds de officiële oprichting van Bureau Parkstad in 1999, zijn vele nota's verschenen, zoals de *Ontwikkelingsvisie richting Parkstad 2015* en nota's over de gehele stad met specifieke aandacht voor West, zoals *Wonen in de Metropool*, *Woonvisie Amsterdam tot 2020*. Naast het samenwerkingsverband van stadsdelen en diensten in Bureau Parkstad, werd op bestuurlijk niveau het Bestuurlijk Overleg Parkstad opgericht waarin de portefeuillehouders voor Wonen en Werken van de betrokken stadsdelen en de drie betrokken wethouders van de centrale stad de besluitvorming coördineerden. Naast visies op wonen zijn er door Parkstad ook ideeën ontwikkeld om de sociale cohesie te bevorderen en kansarme inwoners bij de stadsontwikkeling te betrekken. In 2005 en 2006 is de gehele vernieuwingsoperatie, inclusief het Bureau Parkstad, geëvalueerd. Afgezien van de afspraak om periodiek te evalueren, was er een dringende actuele aanleiding: het tekort op de grondexploitaties dreigde de uitvoering van de fysieke vernieuwingsoperatie te belemmeren. De evaluatie gaf aan dat de fysieke vernieuwing juist goed op gang gekomen was en voortgezet moest worden, maar dat daarnaast de sociale kant meer aandacht moest hebben.

In de Parkstaddeal (de Raamovereenkomst integrale gebiedsontwikkeling) werd vervolgens een afspraak vastgelegd tussen de gemeente en corporaties om de voortgang van de fysieke vernieuwing te waarborgen. Om verbetering van de positie van de bewoners te creëren werd Koers Nieuw West in 2007 voor vier jaar opgericht met een totaal budget van 40 miljoen.

Zowel met steun van Koers Nieuw West als op eigen kracht hebben scholengemeenschappen in de Westelijke Tuinsteden sociale en educatieve projecten opgezet. Ook het bedrijfsleven bleef niet achter, zoals blijkt uit het initiatief Campus Nieuw West. Tenslotte heeft een aantal woningcorporaties de al eerder ingezette vernieuwingsprojecten versterkt en daaraan nieuwe cohesiebevorderende aspecten verbonden. Kortom: het bruist van de activiteiten in en ten behoeve van Nieuw West, maar de vraag is of die voldoende effectief zijn om de Westelijke Tuinsteden tot dragers van Amsterdam Topstad te maken.

Bij de totstandkoming van eerdere adviezen van de adviesraad² is vaak onderzoek gedaan in de Westelijke Tuinsteden of juist met burgers uit die wijken gesproken. Daarbij kwam steeds weer de leefomgeving ter sprake. Hoewel veel organisaties zich met de vernieuwing van deze wijken bezighouden en hoewel er vanuit de Amsterdamse Raad voor de Stadsontwikkeling veelvuldig geadviseerd wordt over bouwplannen, meende de Adviesraad Diversiteit en Integratie toch, op basis van de ontvangen signalen en de relatie met de andere aspecten van de leefomgeving, een advies te moeten uitbrengen over de vernieuwing van de Westelijke Tuinsteden. Om meer informatie te vergaren over de ideeën en wensen van verschillende bewoners, vroeg de adviesraad de onderzoeker Lex Veldboer (UVA) om een aantal interviews af te nemen. De uitkomsten van die gesprekken die zijn gevoerd door Annemiek Meeske en Marie-Louise Wijne, zijn door Lex Veldboer en Jan Willem Duyvendak verwerkt in een essay over de Westelijke Tuinsteden³, dat aan dit advies gehecht is.

Uit dit essay en uit overig onderzoek van Veldboer en andere onderzoekers, niet alleen in Amsterdam maar ook in vele andere grote steden verricht, blijkt dat woningen op zich nooit het grootste probleem vormen van de zogenaamde “achterstandswijken”. Het gaat altijd om een cumulatie van problemen, waarbij de totale infrastructuur weliswaar een belangrijke factor is, maar waar economische, sociale en psychologische problemen domineren. De onderzochte problematiek is vaak geleidelijk gegroeid en daarom ook niet met enkele simpele maatregelen in een korte periode op te lossen. Opvallend is, dat bijna al deze wijken ooit zijn ontstaan als prachtige oplossingen voor de destijds hevige woningnood en de behoefte aan ruimere bebouwing en groene leefomgeving. Gezinnen vestigden zich daar met schoolgaande kinderen en moeders die thuis aan het werk waren en daardoor de buurt levendig hielden. Kleine winkels en gemeenschapsruimten werden druk bezocht en de sociale controle was groot, waardoor de open groene ruimten er netjes uitzagen. Niet alleen het vertrek van de sociale stijgers uit die wijken deed de woonomgeving in aanzien en aantrekkelijkheid dalen, maar ook het feit dat veel moeders gingen

werken, waardoor de wijk overdag steeds leger werd, hetgeen werd versterkt door de uittocht van de kleine winkels en de sluiting van de club- en buurthuizen. De uittocht van jonge, autochtone gezinnen en de intocht van migrantenfamilies verminderde de sociale cohesie en leidde zelfs tot een steeds sterker ervaren tweedeling. De straat werd van de zich vervelende en steeds kansarmerere jeugd en de sociale controle nam zienderogen af. Tegelijkertijd waren alle panden zo langzamerhand aan renovatie of vervanging toe, hetgeen de betrokken besturen en bewoners tot discussie over renovatie, sloop of herinrichting van deze wijken aanzette. Dit langdurige proces van besluitvorming vertraagde de uitvoering van de plannen voor renovatie, sloop en nieuwbouw en zo werd de problematiek schrijnender dan ooit, ondanks alle goede voornemens en bedoelingen.

In de afgelopen jaren zijn er voor veel van die wijken onder deze complexe omstandigheden plannen ontwikkeld en hier en daar ook al ten uitvoer gebracht. De verbeteringen zijn goed zichtbaar, maar de vraag is natuurlijk of hiermee een structureel duurzame opwaardering van de wijken plaatsvindt en niet een incidentele opfrisbeurt. Het opknappen van bijvoorbeeld een school, zonder stevige relatie met andere maatregelen in de wijk en in het onderwijsproces zelf, geeft hooguit vijf jaar een opleving en daarna zakt het geheel weer in. Om een structurele verbetering te waarborgen is een andere gecombineerde aanpak nodig. De Adviesraad Diversiteit en Integratie wil met dit advies de verbinding leggen tussen al die verschillende domeinen die te maken hebben met de verbetering van de Westelijke Tuinsteden en daarmee een aspect toevoegen aan alle eerder uitgebrachte plannen en adviezen. In het eerste hoofdstuk gaan wij in op de stenen en in het tweede hoofdstuk op de mensen. De aanbevelingen, mede gebaseerd op het onderzoek van Lex Veldboer en Jan Willem Duyvendak en de publicatie *De Mixfactor*⁴, treft u aan in het vierde hoofdstuk.

Noten

- 1 Westelijke Tuinsteden: de stadsdelen Osdorp, Bos en Lommer, Geuzenveld/Slotermeer en Slotervaart.
- 2 Zie de adviezen van de adviesraad over inburgering, cultuur in de wijken, onderwijs en *Niet voor een standbeeld maar voor de stad*.
- 3 Essay Bewust gemengd wonen in Nieuw West, zie deel 2 van dit advies.
- 4 Zie literatuurlijst.

2 De stenen van de Westelijke Tuinsteden

Het oude Amsterdam met zijn Singelgracht en wijken binnen de Ring A10 spreekt tot de verbeelding van velen. Zowel de Amsterdammers die daar zijn opgegroeid als binnen- en buitenlandse toeristen blijven zich vergapen aan de stedenbouwkundige opzet van de grachtengordel, de monumentale en karakteristieke bouwwerken en de combinatie van antieke en eigentijdse authentieke architectuur: Amsterdam is één van de kosmopolitische steden van de wereld. Belangrijk is dat elke aan de stad toegevoegde ring eigen markante gebouwen en plekken heeft, maar daarnaast altijd een soepele verbinding heeft met de *binnenringen* en de oude kern. Een voorbeeld van zo'n *buitenring* is Westerpark. Dit gebied is een prachtig voorbeeld van succesvolle wederopbouw met een aantal markante monumenten, waaronder vooral de gebouwen van de Westergasfabriek. De gerichte aandacht voor de schaal van de buurt en de variatie in woon-, leef- en werkfuncties is een van de succesfactoren gebleken. Daarnaast is het belangrijk dat de verbinding met de stad via de Haarlemmerstraat als *corridor* herkenbaar en begaanbaar is.

Voor een wereldstad blijkt het belangrijk te zijn dat er wijken ontstaan zijn met identificeerbare functies, die allen een goede verbinding, een *corridor*, hebben met de binnenstad. In die wijken dienen weliswaar ook ontmoetingsplekken te zijn, maar de aantrekkelijke *corridor* verbindt de functies in de wijken met het wezen van de stad. Verkeer tussen wijk en stad draagt bij aan de communicatie, de economische ontwikkeling en de sociale cohesie in het algemeen, zo leren wij van de geschiedenis van Amsterdam⁵. Een *corridor* is een verbindingsweg die uitnodigt om de route te fietsen, lopen of rijden vanuit de wijk naar het centrum en terug. De aantrekkingskracht zit in de speelse terrassen verbonden aan horecagelegenheden. Van ijskraam en koffietent tot restaurant; de speelgelegenheden voor kinderen en de zitgelegenheden voor jongeren en hangouders; de ondernemingen die de wandelaar een kijkje gunnen in hun bedrijf (open plinten); bioscoopjes en kleine theaters; musea, tentoonstellingsruimten (foto's in de open ruimte als rond de Stopera en een Amsterdams Marhaba) en onderwijsruimten, waar leerlingen de voorbijgangers hun inzet en creativiteit tonen. Het verkeer is zo geregeld dat de nadruk ligt op de leefomgeving: het fietspad is beschermd in het groen; de tram stopt bij de aantrekkelijke locaties en de auto's rijden met een veilige snelheid en zonder te veel stoplichten. De *corridors* moeten dé ontmoetingsplek worden voor buurtbewoners, wijkbewoners en stedelingen en bevorderen zo

de menging en de sociale cohesie. De aanwezigheid van toezichthouders op verschillende niveaus, van groenonderhoud tot verkeerspolitie en bewaking, moet de sfeer verbeteren. Daartoe dienen de toezichthouders een afspiegeling te vormen van de bevolking, maar tegelijkertijd een adequate opleiding te hebben genoten.

De gesloten bouwblokverkaveling van de oude stad en de binnenstad van Amsterdam stroomlijnt de corridors en dwarsverbanden van het publiek domein met zijn straten, bruggen, pleinen, parken en vaarroutes. Het nieuwe bouwen, zoals dat in de Westelijke Tuinsteden is aangepakt, is open en groen en verleidt daardoor minder tot het geleiden van deze dwarsverbanden en corridors. Toch leert de geschiedenis en leren buitenlandse voorbeelden ons, dat deze corridors noodzakelijk zijn voor het ontwikkelen van de buitenwijken en het identificeren van de bevolking die zich daar gevestigd heeft⁶. De ambitie van Amsterdam om een prachtig nieuw gebied aan de Zuidas te ontwikkelen is begrijpelijk tegen de achtergrond van aantrekkelijke voorbeelden als Los Angeles en New York, maar die steden leren ons ook dat het niet aanwezig zijn van open verbindingen naar alle wijken weer andere nadelen oplevert, zoals het ontstaan en verharderen van no-goareas. De aanwezigheid van een goed bereikbare Zuidas heeft ook alleen maar zin, als de daar gearriveerde zakenlieden via aantrekkelijke corridors naar de oude binnenstad kunnen gaan voor een diner en een voorstelling.

In de jaren '30 van de vorige eeuw is de basis gelegd voor de stadsuitbreiding met het Algemeen Uitbreidingsplan van de stedenbouwkundige Cornelis van Eesteren. Het plan beschrijft gedetailleerd hoe de nieuwe "uitleggebieden" er uit moeten zien: groen, open en gezond. In 1952 werd Slotermeer als eerste van een reeks tuinsteden gerealiseerd voor 40.000 inwoners (10.000 woningen) met basisscholen, een ambachtsschool, een huishoudschool en een HBS. Kleinschalige wijkgeoriënteerde voorzieningen voorzagen in de dagelijkse behoeften. De dichtstbijzijnde bioscopen bevonden zich in de binnenstad (Jan van Galenstraat) en later in tuinstad Slotervaart. Op dit moment is De Meervaart in Osdorp de enige voorziening die uit die beginfase is overgebleven. Voor andere voorzieningen moeten de bewoners naar de binnenstad, maar niet iedere bewoner ervaart de weg daarnaar toe als aantrekkelijk. De stedelijke vernieuwing Nieuw West bepaalt onder meer dat er meer woningen worden gerealiseerd in deze wijken (een netto toename van 11.000), waarbij het aandeel sociale huurwoningen afneemt ten opzichte van koopwoningen en duurdere huurwoningen. Door deze *minging* probeert men de aantrekkelijkheid van de wijken te vergroten. De vraag is echter of deze aanpak volstaat. De verhuiscijfers wijzen tot nu toe uit, dat de intocht van nieuwe bewoners zeer beperkt blijft. Overigens is nog

onvoldoende onderzocht hoe het aandeel “sociale stijgers” de vernieuwing van de tuinsteden ervaart. Ook onder deze groep is enerzijds een uittocht naar steden in de regio te zien, maar tegelijkertijd schrijft een deel zich in voor nieuwe, duurdere woningen in de tuinsteden. In de paragraaf “de menselijke factor” komen we hierop terug. Ook uit onderzoek⁷ van Bureau Parkstad blijkt dat de gewenste “verheffing” niet snel plaatsvindt. Kennelijk is er meer nodig om de oude aantrekkingskracht van deze tuinsteden te laten herleven. Jonge Amsterdammers willen inderdaad met hun gezin wonen in een groene en rustige omgeving, maar tegelijkertijd willen zij een gemakkelijke toegang tot de voorzieningen van de binnenstad hebben. De Ring A10 en de Ringspoorbaan zijn in dat kader belangrijke te nemen hindernissen. De plannen voor de overbrugging van de Ring zijn ambitieus, maar lijken nog niet iedereen te overtuigen.

De voormalige bouwmeesters van Amsterdam hebben indertijd de randen van de stad gemarkeerd met pleinen en plantsoenen als ontmoetingsplaatsen en doorgangsposten naar de regio: het Bos en Lommerplein, het Mercatorplein, het Surinameplein en het Hoofddorpplein zijn de markante “stepping stones” voor de volgende fasen in de uitbreiding van de stad. De eerste twee pleinen zijn in de afgelopen periode volledig vernieuwd en worden door de huidige bewoners beschouwd als een goede ontmoetingsplek. Het Surinameplein en het Hoofddorpplein zijn verkeerscircuits en vormen daardoor geen sociale verbindingen (ontmoetingsplekken) tussen binnenstad en buitenwijken. Vandaar uit zouden de Cornelis Lelylaan en de Heemstedestraat als corridors moeten worden ingericht. Naast een verkeersintensief traject zou een verkeersluw traject de verbinding moeten leggen tussen de binnenstad en de tuinsteden. Gebouwen spelen in zo’n ontwikkeling een belangrijke rol. Het Sieraad aan de Postjesweg is een belangrijk voorbeeld van de herinrichting van een oud gebouw tot een ontmoetingsplek. Het World Fashion Centre daarentegen is nog zeer naar binnen gericht opgezet en wordt dus nauwelijks ervaren als ontmoetingsplek of onderdeel van de corridor. Een aanpak van deze openbare ruimte zou kunnen bijdragen aan de ontsluiting van de Westelijke Tuinsteden. De Cornelis Lelylaan leent zich met de groene stroken uitstekend voor een herinrichting. Juist de aanwezigheid van vele bedrijven en een station moet hier benut worden voor de inrichting van aantrekkelijke ontmoetingsplekken.

In de planvorming van de Westelijke Tuinsteden ligt de nadruk vooral op de vergroting van het aantal woningen en op bevordering van de mix van de bevolking. Deze mix is echter slechts te realiseren indien er voor de witte starters en de witte middenklasse voldoende aantrekkingskracht is om zich voor lange tijd te vestigen en voor de stijgers uit de wijk om er te blijven.

Aan de behoefte van deze Amsterdammers is tegemoet te komen door ook een mix aan voorzieningen te creëren: woningen met goede scholen in de nabijheid, kinderopvang en bejaardenwoningen voor de ouders. Daarnaast moet er veel ruimte zijn voor kleinschalige economische en creatieve bedrijvigheid en ruimte voor welzijnswerk en culturele activiteiten. Wat betreft de bebouwing betekent dat, dat bijvoorbeeld schoolgebouwen geen geïsoleerde *kazernes* moeten zijn, die uitdagen tot misbruik van ruimtes na schooltijd. Schoolgebouwen en openbare ruimtes moeten van alle bewoners zijn en open tot 's avonds laat, opdat er sociale controle is. Aparte bedrijventerreinen worden *no-go areas*. Ze zijn ooit bestemd om vervuilende bedrijven weg te houden van het woongebied. Inmiddels zijn er allerlei voorzieningen om de vervuiling tegen te gaan, waardoor het goed mogelijk wordt de meeste bedrijven weer in de woongebieden toe te laten. Kortom: een mix van bewoners en gebruikers, noodzakelijk om alle bewoners een gevoel van eigenwaarde te geven, kan alleen maar gerealiseerd worden door een zorgvuldig gemengde bebouwing te creëren voor diverse doelgroepen van studenten tot ondernemers, senioren en junioren, onderwijzers en politieagenten op onder andere significante locaties van (woon)etages boven de plinten van winkels en bedrijven en op groene locaties in de nabijheid van de winkelcentra. De tijdelijke huisvesting voor studenten dient dus gevolgd te worden door een structureel duurzame voorziening of een opeenvolging van tijdelijke containerbebouwing voor steeds een periode van vijf jaar.

Een stabiele vernieuwing van de Westelijke Tuinsteden vergt een samenwerking van bewoners, schoolbesturen, welzijnsorganisaties, stadsdeelbestuurders en corporaties, die er op dit moment nog onvoldoende is. Het onderzoek *Helpt herstructurering? Effecten van stedelijke herstructurering op wijken en bewoners* van Erik van Bergeijk e.c.⁸ geeft aan dat de verkokering een van de oorzaken van de stagnatie en zelfs mislukking van de stedelijke vernieuwing is:

“In de stedelijke vernieuwing wordt zeer veel samengewerkt, vooral ook tussen gemeenten en corporaties en in toenemende mate ook met scholen, de politie, maatschappelijke instellingen en natuurlijk de bewoners. Veel gaat goed, bij velen is de wil aanwezig om met de samenwerking tot iets moois te komen, de meeste partijen zien ook de onvermijdelijkheid van samenwerking. Toch zijn in dit onderzoek op tenminste twee terreinen problemen geconstateerd waaraan de beleidsmakers goed aandacht zouden moeten besteden. Nadenken over deze problemen en proberen te komen tot oplossingen, kan het proces van stedelijke vernieuwing versnellen. Ten eerste is uit dit onderzoek gebleken dat er problemen zijn met de bevoegdheden. Zo zijn functies bij gemeenten en woningcorporaties gedecentraliseerd naar het wijkniveau,

maar ontstaan er vervolgens problemen, omdat er nog steeds sprake is van verkokering binnen organisaties en een harde lijnhiërarchie (dat wil zeggen strakke hiërarchische verhoudingen). Met name de professionals die in de wijk werken, ervaren nogal eens te weinig rugdekking en vinden dat zij te weinig bevoegdheden hebben vanuit de eigen organisatie. Onzekerheid, teleurstelling en vertraging in het vernieuwingsproces zijn dan het gevolg. Dit betekent dat met name ook gemeentelijke organisaties goed duidelijk moeten krijgen wie waarvoor verantwoordelijk is, wat de mandaten van iedereen zijn.

Ten tweede, en deels samenhangend met het eerstgenoemde punt, is de conclusie dat de fysieke en de sociale kant van het stedelijke vernieuwingsbeleid nog weinig met elkaar samenhangen. Het lijken gescheiden werelden.”

“Op veel plekken worden bewoners geconsulteerd over bepaalde beslissingen. In toenemende mate hebben zij een rol als coproducent van de leefbaarheid of van het leefbaarheidsbeleid. Zij worden echter niet of nauwelijks betrokken bij de formulering van herstructureringsplannen. Zij mogen hun verhaal doen wanneer alles af is, vaak op een moment dat er grote tijdsdruk is om het in te leveren bij bijvoorbeeld de gemeente of het ministerie, althans zo zien de bewoners dat.”

Hoewel de negatieve effecten van de verkokering door de adviesraad worden erkend, is het nog te vroeg om te concluderen dat daardoor sprake zou zijn van mislukking. De bevindingen van Van Bergeijk e.c. brengen ons wel naar het volgende thema, dat van de menselijke factor.

Noten

- 5 Zie Geert Mak *Een kleine geschiedenis van Amsterdam* en Thomas Rosenboom *Publieke Werken*.
- 6 Zie Jane Jacobs *The Death and Life of Great American Cities*, 1961
- 7 *Samenvatting en conclusies onderzoeken Wonen i.h.k.v. Evaluatie Parkstad*, 2005, door Jozet van Sloten
- 8 2008, Faculteit Geowetenschappen van de Universiteit Utrecht

3 De menselijke factor

Er zijn vele bijeenkomsten en publicaties gewijd aan het succes van Westerpark en terecht. De geschiedenis van de renovatie van deze wijk leert ons dat planvorming alleen succesvol is met een zo groot mogelijke participatie van de bewoners en met grote voorzichtigheid als het gaat om slopen en creativiteit als het gaat om hergebruik en renovatie. Eén aspect van dit succes wordt echter maar weinig gemeld en dat is het opleidingsniveau van de participerende bewoners. Een groot deel van de actieve bewoners bestond uit de groep die de wijk ooit bewoonde als krakers/studenten. Met een hoge opleiding konden zij zich goed weren in het woud van regels en debatten: sommigen hebben er later ook nog een goede bestuursfunctie bekleed. In Westerpark zien we dus de mix die Jan Willem Duyvendak en anderen van essentieel belang achten als het gaat om de *verheffing* van deze wijken.

De populatie van de Westelijke Tuinsteden daarentegen ontwikkelt zich weliswaar gestaag, maar komt van een zo'n laag niveau dat participatie moeilijk te organiseren is en dat initiatieven van creatieve aard niet of nauwelijks aanwezig zijn. Op dit moment zien we dus een stijging, maar we weten dat deze voornamelijk gerealiseerd wordt door de jongeren en dat 45-plussers meestal hun hoogste niveau hebben behaald. Voor een mix moeten er dus wel degelijk bewoners van buiten aangetrokken worden. Om de stijgers te behouden, zal er geïnvesteerd moeten worden in een goede zorgomgeving voor hun ouders: dat betekent verzorgingshuizen die recht doen aan hun cultuur en geschiedenis en personeel dat hun talen spreekt. Maar daarnaast is een gemengde populatie met behoud van jonge stijgers pas te realiseren als ook ruimte is gecreëerd voor sportvoorzieningen, aantrekkelijke horeca, culturele functies en een diversiteit aan winkels en ondernemingen.

Om de stijging en ontwikkeling te laten voortgaan tot na de gebruikelijke leeftijd van 40-45 jaar is het noodzakelijk te investeren in levenslang leren. Het is duidelijk dat de gedroomde Topstad Amsterdam en de Topstad West van Marcouch alleen gerealiseerd kunnen worden indien de werkende bevolking over een adequaat opleidingsniveau beschikt. Dat betekent niet dat er alleen toekomst is voor mensen met minimaal een HBO-opleiding, want werkzaamheden op andere niveaus zullen er ook zijn en blijven. Maar ook in de dienstverlening, horeca, schoonmaak en zorg zijn kennis en vaardigheden nodig, die niet iedereen zo maar van huis uit meekrijgt. De

opleidingen daarvoor moeten zo dichtbij mogelijk aangeboden worden. Dat betekent dat in nieuw te bouwen of te renoveren complexen bij de loketten van het UWV WERKbedrijf, taalcur-sussen, trainingen en andere cursussen aangeboden moeten worden in ruimtes waar ook feesten, culturele activiteiten en debatten worden georganiseerd. De multifunctionele ontmoetingsplekken als het Cultureel Educatief Centrum in Zuidoost zijn voorbeelden daarvan.

Onder de actieve gepensioneerden in Amsterdam moeten mentoren gezocht worden. Het mentoraat is een effectief middel gebleken om mensen uit hun isolement te halen en om de witte middenklasse kennis te laten maken met de talenten van hun medeburgers. Een mentoraat kan simpel beloond worden met gratis schouwburg- en/of concertbezoek. Er zijn al enkele voorzichtige initiatieven van deze aard. Maak die structureel en faciliteer ze. Vooral vrouwen die slechts een korte inburgeringscursus hebben gevolgd en geen werkomge-ving hebben om de verworven taalkennis te onderhouden of te verbeteren, zijn gebaat bij de omgang met een mentor/trix die ook kan adviseren over de scholing of opvoeding van de kinderen of over vrijetijdsbesteding. Uit best practises blijkt dat voor de mentoren het contact met deze burgers zeer inspirerend is. Bovendien wordt zo ook aan de kinderen van de mentees uit de Tuinsteden op simpele wijze de mogelijkheid geboden andere contacten te leggen.

Als het om onderwijs gaat, is er echter meer nodig dan alleen taalonderwijs voor volwassenen. In verschillende adviezen heeft de adviesraad al aangetoond dat in het basisonderwijs de achterstand van de inwoners van deze gebieden onvoldoende wordt weggewerkt en dat daardoor de onderwijsloopbaan van kinderen met een allochtone achtergrond moeizamer verloopt dan op grond van hun talenten te verwachten zou zijn. In 2009 zal de adviesraad dan ook een advies uitbrengen over het tegengaan van segregatie in het onderwijs. Maar vooruitlopend daarop wijst de adviesraad er op dat segregatie niet alleen voorkomt uit etnische scheidingen, maar vooral uit een gebrek aan kwaliteit in het onderwijs. Veel onderzoeken hebben al uitgewezen dat de kwa-liteit van scholen in de Westelijke Tuinsteden zeer te wensen overlaat. Een oplossing voor de segregatie is dus kwaliteitsverbetering: maak van de slechtste scholen heel goede scholen. De instroom zal dan op den duur vanzelf veranderen. Maar daarvoor is het nodig kleinschalige vesti-gingen in het hart van de wijken te positioneren waar goed opgeleide en beter betaalde teams met een redelijke omvang zowel de kinderen als hun ouders begeleiden. Goed opgeleid betekent hier niet, zoals de minister van onderwijs, Plasterk en de voorzitter van de Commissie LeerKracht, Alexander Rinnooy-Kan, bepleiten, alleen academisch gevormde docenten. In deze wijken zijn docenten nodig met veel kennis van de achtergrond van hun leerlingenpopulatie en

met een grote variëteit aan pedagogische en didactische instrumenten. Overigens geldt deze oproep tot kleinschaligheid en professionaliteit niet alleen voor het basisonderwijs, maar vooral ook voor het voortgezet en beroepsonderwijs.

Omdat er juist voor het ontwikkelen van de talenten in de Westelijke Tuinsteden kwantitatieve en kwalitatieve menskracht ontbreekt, moet hier stevig in geïnvesteerd worden. Verplichte na- en bijscholing voor de zittende docenten, aanvulling van hun teams met assistenten uit andere domeinen als orthopedagogie, psychologie en maatschappelijk werk en een rustiger organisatie van de werkdruk en de emotionele belasting, zijn allemaal hoog nodig willen wij de beste docenten niet verliezen en de vacatures nog kunnen vervullen. Scholen, dus basis-, voortgezet én beroepsonderwijs, dienen zichtbaar aanwezig te zijn in de wijken. Daarvoor hoeven geen ambitieuze architectonische werken neergezet te worden. Huisvesting kan ook, tijdelijk dan wel structureel, in goed ingerichte gebouwen met verschillende functies plaatsvinden. En daar raken wij een gevoelig punt. In de afgelopen decennia is de huisvesting van het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs van de overheid overgedragen aan de onderwijsinstellingen zelf. Voor het basisonderwijs worden op dit moment de oude regels heroverwogen in het kader van de lumpsumfinanciering. Deze overdracht heeft weliswaar een last van de overheid weggenomen, maar ook een zware last gelegd op de schouders van die instellingen die zich daardoor moesten gaan gedragen als eigenstandige bedrijven in een wereld vol concurrenten.

In zo'n, nog niet zo lang geleden verworven positie, is het moeilijk de centraal geregelde bouwplannen te heroverwegen en deze portefeuille over te dragen aan deskundige organisaties. Pogingen tot het inzetten van PPS-constructies⁹ zoals die in Groot-Brittannië in het onderwijs gebruikelijk zijn, hebben in Nederland slechts tot één onderwijsvestiging geleid. Toch zou juist in deze wijken als de Westelijke Tuinsteden overwogen moeten worden de bouw en facilitering over te laten aan de corporaties, opdat scholen en welzijnsorganisaties zich meer kunnen richten op hun primair proces. Dat gebeurt nu incidenteel voor basisscholen en brede scholen, maar deze vorm van samenwerking zou moeten worden uitgebreid. Daartoe moeten de relevante partijen open met elkaar in gesprek gaan en allianties vormen op verschillende terreinen. De beroepsopleidingen op niveau 1 en 2 moeten kunnen plaatsvinden in de wijk maar ook leiden tot functies met scholingsplicht in stadsonderhoud, de groenvoorziening, de facilitaire dienstverlening en andere domeinen. Ook voor de burgers die niet gemakkelijk aan betaald werk kunnen komen moet er toegang zijn tot deze scholingstrajecten.

Nog niet zo lang geleden hadden gemeentelijke diensten het onderhoud van het groen in de wijken onder hun beheer en bijvoorbeeld de drukwerkvoorzieningen van alle gemeentelijke diensten. Met de sociale werkplaatsen verschaften deze diensten zinvolle dagbestedingen en een inkomen aan moeilijk plaatsbare mensen. Met de verplichting tot aanbesteding is deze taak verdwenen, maar zo zijn er goede instrumenten verloren gegaan om mensen met een handicap of gebrekkige kennis succesvol in te zetten in de maatschappij. De gezamenlijke instellingen: onderwijs, welzijn, zorg, kinderopvang, corporaties, stad en stadsdelen zouden juist in deze omgevingen moeten investeren in het inzetten van wijkbewoners met een handicap of weinig kansen op de arbeidsmarkt in ondersteunende activiteiten. Investering hierin loont, zeker wanneer men dat afzet tegen de kosten van een levenslange uitkering. Voor de bekostiging van deze activiteiten moeten pilots worden ingericht waarin alle deelnemende organisaties middelen en bevoegdheden *storten*. Belemmerende toezichtregels worden gedurende de pilot opgeheven: alleen de doelstellingen gelden. Komen partijen de afspraken niet na, dan is voorzien in een boete, die vooraf wordt vastgesteld. Het ministerie van SZW moet deze pilots nauwgezet volgen opdat er structurele voorzieningen kunnen worden opgezet op basis van de ervaringen. Vooral het onderhoud van het gemeenschappelijk groen, nu vaak een zó grote en kostbare gemeenschappelijke zorg dat de tuinen afgesloten worden, kan goed aan deze ondersteuners worden overgedragen. Zij zouden dan met professionele hoveniers moeten bevorderen dat meer burgers – en vooral vrouwen - in de tuinen gaan werken om zo hun gezondheid te verbeteren en de sociale cohesie te bevorderen. Ook het onderhoud van straten en pleinen en de facilitering in gebouwen voor onderwijs, welzijn en gemeentelijke diensten kan aan deze groep worden overgedragen.

Wij spreken hier over pilots als verkenninginstrumenten om op basis van de ervaringen daaruit structurele voorzieningen te creëren. Op dit moment zien wij dat te veel initiatieven, gesubsidiëerd onder regie van Koers Nieuw West, incidenteel zijn en nog niet gemonitord en geëvalueerd worden¹⁰. De doelstellingen zijn gericht op het bevorderen van de sociale cohesie en de evenementen dragen daaraan ongetwijfeld bij, maar als de subsidie wegvalt is er geen blijvende ontmoetingsplek of culturele functie meer. In dit voorstel over de spreiding van onderwijs, scholing en werk gaat het om een zichtbare inzet van bewoners, die al gauw aan de kant blijven, zeker in tijden van economische neergang. Over menging wordt nu gesproken als enerzijds de beweging van rijkere burgers naar armere wijken en anderzijds het bevorderen van wooncarrières binnen de wijken, waardoor de sociale stijgers blijven. Daarvoor zal dan ook geïnvesteerd moeten worden in die sociale stijging door kansarme groepen van alle leeftijden te activeren. Het verstoppen van deze groepen levert immers juist die “unheimische” straten op, die stijgers en

rijkeren willen mijden. Participatie van iedereen, dus ook van onderop, levert een profijtelijke en langdurige mix op. Willen de Westelijke Tuinsteden een levendig onderdeel worden en blijven van de Cosmopolis die Amsterdam wil zijn en kan worden, dan is een blijvende investering nodig. Deze investering moet van de verschillende belanghebbende partijen komen: onderwijs, zorg, cultuur, huisvesting en bedrijven. Vermindering van de bureaucratische lasten kan in deze al heel wat middelen vrijmaken om de pilots te financieren en een structurele bekostiging mogelijk te maken.

Ook in het kader van de menselijke factor is het noodzakelijk aantrekkelijke corridors naar het centrum van de stad en naar de andere wijken aan te leggen en bestaande corridors te verbeteren en blijvend te onderhouden. Menging, waarvan vele onderzoekers (o.a. Jozet van Sloten) het belang benadrukken, is niet op korte termijn en alleen met mooie woningen te realiseren. Overigens is het nog maar de vraag of menging de gemakkelijke oplossing voor het probleem is. Andere onderzoekers (Van Kempen, Bolt en Musterd) hebben veel twijfels over deze benadering. De nieuwe burgers kiezen eerder voor een nieuwe enclavevorming, zoals Jan Latten betoogde tijdens het symposium van de Dienst Onderzoek en Statistiek in Amsterdam op 20 november '08:

“De cijfers voor Amsterdam laten zien dat snelle stijgers vertrekken uit de minder welvarende buurten en dat zij, net als de nieuw toegestroomde elite, binnen de stad wel een duurdere koopwoning kunnen vinden. Zo weet Amsterdam de hogere inkomens aan zich te binden. Maar het gevolg van die uitsortering is ook is dat de inkomensafstand tussen welgestelde en naoorlogse buurten groter wordt en dat in bepaalde wijken de concentratie van niet-westerse allochtonen toeneemt”.

Overigens vertoont een deel van de niet-westerse allochtonen ook enclavegedrag, stelt Latten. En de uittocht van allochtonen met middeninkomens naar de voorsteden van de Randstad (suburbanisatie) ziet hij voorlopig nog niet eindigen. Hij verwacht dat het aantal inwoners van de stad nog met tien tot twintig procent zal groeien, en dat ook het gemiddelde inkomen blijft stijgen.

“Als het goed blijft gaan met de Amsterdamse economie wordt wonen in de stad duurder. De al bestaande trend dat de gewone en lagere inkomens worden weggedrukt zet dan door, net als de uitbreiding van het centrumgebied. Een harde dobber voor beleid dat op gelijkheid is gericht.”

Duidelijk is wel, dat menging niet moet en kan betekenen dat alle directe burens “gemengd” zijn, maar dat de kennismaking van diverse groepen met elkaar op straat, op school, in de winkels en in de culturele centra, de ontwikkeling van de kansarmen bevordert en de verpaupering van de wijken kan voorkomen. Vanuit de *enclaves* moet men elkaar kunnen ontmoeten.

Om een mix van bewoners en bezoekers aan te trekken in de Westelijke Tuinsteden is die goede verbinding naar de stad en de voorzieningen daar noodzakelijk. Maar ook de verbinding vanuit het centrum naar aantrekkelijke nieuwe creatieve broedplaatsen in de westelijke Topstad en bijvoorbeeld een bijzonder winkelcentrum met exotische waren, moet via goed begaanbare corridors aangelegd worden. Verkeer over de ring – of eronderdoor – doet bewoners met elkaar kennismaken en alleen op die manier kunnen we de terughoudendheid van kopers en huurders om in de westelijke Topstad te gaan wonen wegnemen. De Amsterdamse Federatie van Woningcorporaties schetst die *ontmoeting* als volgt:

“Aan de ene kant is het centrumstedelijk wonen ongekend populair en ruikt dit woonmilieu – met zijn hoge maar alom geliefde dichtheden, zijn bijna natuurlijke functiemenging, zijn kleinschaligheid, zijn alledaagsheid en informele sfeer – verder op. Aan de andere kant lijkt de grens van dit centrumstedelijk wonen bijna bereikt te zijn, omdat de A10 in het gebied ten zuiden van het IJ vooralsnog een fysieke en hier en daar ook scherpe sociaaleconomische barrière opwerpt. Met een sterk contrast – in termen van woonwaardering, leefbaarheid, huur- en koopprijzen en duurzaamheid - tussen vooroorlogs en naoorlogs Amsterdam. Omdat dit contrast met name in een aantal naoorlogse delen van Amsterdam nog niet de woonwaardering oproept als in de vooroorlogse delen en de vraag naar centrumstedelijk wonen nog verre van gestild is, bepleiten wij een nieuwe visie op het centrum. Voorgesteld wordt om de uitwaartse ontwikkeling van het centrum te honoreren door de A10 in het gebied ten zuiden van het IJ integraal te ontwikkelen tot centrumstedelijk gebied. Niet door de A10 hier en daar wat te overkluizen, maar door de A10-west, -zuid en -oost af te waarden tot stadsstraat (met een maximale snelheid van 50 kilometer) en aan weerszijden van deze nieuwe stadsstraat een centrumstedelijk milieu aan weerszijde van de weg te ontwikkelen, waarbinnen bestaande knooppunten (zoals de Zuidas) uitstekend bereikbaar blijven. Er ontstaat een nieuwe substantiële woningbouwlocatie, maar nog belangrijker: de maatschappelijke vraag naar centrumstedelijk wonen kan in het gebied ten zuiden van het IJ worden gefaciliteerd tot over de ring. Met als logisch gevolg dat de ring verkleurt tot gouden bocht van de 21ste eeuw”.

bron: AFWC Koersdocument naar de structuurvisie 2010 -2020, oktober 2008

Veel partijen in Amsterdam zijn al lange tijd bezig met de ontwikkeling van de Westelijke Tuinsteden en de resultaten van die inzet zijn hier en daar al goed zichtbaar. Als het gaat om de stenen moet er snel voortgang worden gemaakt met de uitvoering van de plannen om te voorkomen dat er te lang troosteloze bouwplaatsen aanwezig zijn en dat bewoners het gevoel krijgen de beloofde verbetering nooit te zullen meemaken.

Wat betreft de menselijke factor moet er nog een grotere inspanning verricht worden die de medewerking vergt van veel verschillende partijen in de stad. Instellingen moeten over de eigen grenzen durven reiken en bevoegdheden durven overdragen. Dat vraagt om een verandering van de attitude die in de afgelopen jaren met fusies en autonomievergroting is ingezet: het belang van kleinschalige aanwezigheid in deze wijken en aandacht voor het behalen van kleine doelen vraagt om een authentieke Theo Thijssen-attitude¹¹.

Noten

9 PPS = Publiek Private Samenwerking

10 De Rekenkamer Amsterdam heeft vorig jaar een nulmeting verricht naar de effectiviteit van de activiteiten die vanuit Koers Nieuw West worden gefinancierd en dit voorjaar zullen de resultaten van de eerste meting gepubliceerd worden, hetgeen hopelijk enige duidelijkheid kan verschaffen over de mogelijke en wenselijke voortzetting van bepaalde initiatieven.

11 De beroemde schrijver Theo Thijssen (1879-1943) benadrukte in zijn boeken de noodzakelijke aandacht voor de ontwikkeling van de unieke talenten van elk kind. In *de Gelukkige Klas* beschrijft hij het werk van een onderwijzer in een kansarme wijk en hoe belangrijk zijn aandacht voor de kinderen is.

4 Conclusies en aanbevelingen

1 **Hou het tempo in de fysieke en sociale vernieuwing vast in deze economisch moeilijkere tijd**

De Adviesraad Diversiteit en Integratie heeft de afgelopen jaren vele plannen en adviezen over de vernieuwing van de Westelijke Tuinsteden zien passeren. De plannen die de *stenen* betreffen worden sinds enkele jaren voortvarend uitgevoerd. Het is belangrijk om in deze dreigende tijden alles op alles te zetten om het tempo van de vernieuwing vast te houden. Dat is van groot belang voor de werkgelegenheid en het behoud van opleidingsmogelijkheden in de bouw en de verwante sectoren. Doorzetten en volhouden is echter ook van belang voor de integratie van de bewoners in die wijken die in de afgelopen jaren juist op gang is gekomen.

2 **Blijf de investeringen in stenen en mensen koppelen**

De adviesraad constateert dat de verbetering van West en de gestaag toenemende cohesie vooral te maken hebben met investeringen in voorzieningen voor de mensen. De adviesraad pleit er daarom voor investeringen in stenen en mensen te blijven koppelen. Alle partijen die actief zijn in West als het gaat om essentiële voorzieningen: corporaties, instellingen voor diverse vormen van onderwijs (po, vo, mbo, vso), welzijnsinstellingen, gezondheidszorg en zelforganisaties dienen samen de inrichting van het gebied te regelen, waarbij men de in de afgelopen jaren verworven autonomie geheel of gedeeltelijk moet overdragen. Men dient een buurt gezamenlijk aan te pakken en zodoende eenheden te creëren waar onderwijs en welzijn, hulpverlening en creatief ondernemerschap samen levendige ontmoetingsplekken worden. Ondersteund door stedelijke bestuurders moeten financiële afspraken gemaakt worden. De afspraken betreffen verder de rolverdeling en de te behalen doelen. Verantwoording geschiedt niet volgens de huidige belastende regelgeving, maar achteraf. Door het verminderen van de regeldruk en het gezamenlijk optrekken kunnen de kosten drastisch teruggebracht worden. Bovendien kan een goed gecoördineerde en toegespitste inzet van rijksmiddelen (participatiefonds, G4-middelen, ondernemerskredieten, scholingsmiddelen, middelen cultuureducatie, etc.) effectiever zijn dan de huidige versnippering in incidentele projecten.

3 **Een belangrijk element in de ontwikkeling van West is de participatie van iedereen, ook de moeilijk plaatsbaren.**

Het DNA-plus concept, de mix van stijgers en nieuwe middengroepen (het DNA van de buurt) wordt bevorderd door het creëren van goede ontmoetingsplekken en een verbinding van de wijk naar het centrum en terug. Maar in het begrip *iedereen* ontbreekt meestal het element van participatie van de moeilijk plaatsbaren van onze samenleving. *Beschermde werk* moet weer terug: ten eerste om deze groep uit een levenslang isolement te halen en ten tweede om de rijkere de confrontatie te gunnen met mensen die nu *uit het zicht* gehouden worden. Bovendien draagt de inzet van deze mensen in buurten, wijken en het centrum van de stad bij aan de verbetering van het aanzicht. Schone bermen, speelplaatsen en sloten verhogen het gevoel van veiligheid van bewoners en bezoekers.

De wijze waarop gemeentelijke overheden en de rijksoverheid zijn omgegaan met het begrip marktwerking en met de aanbestedingsplicht is meer dan braaf en uniek in Europa. Ook de verandering van de inzet en inrichting van de sociale werkplaatsen veroorzaakt lange wachtlijsten en vermindert de mogelijkheden voor velen om een bijdrage te leveren aan onze maatschappij. Gemeente en stadsdelen moeten hier met de nieuwe organisatie UWV WERKbedrijf en de WMO andere prioriteiten stellen. In samenhang met scholing en integratie van laagopgeleiden kan de “onderkant” van de arbeidsmarkt zo worden ingericht, dat uitkeringen worden omgezet in salarissen waar een prestatie tegenover staat.

4 **Herziening van de verdeling van de middelen over stadsdelen en wijken**

Aandacht voor de kwaliteit van het onderwijs, maar ook voor sport- en culturele voorzieningen hoort bovenaan de agenda te staan. De verdeling van middelen over stadsdelen en wijken behoeft een grondige herziening, opdat de uittocht van jonge gezinnen naar wijken met goede voorzieningen beperkt kan worden. Dat geldt voor de verdeling van rijksmiddelen en voor de gemeentelijke subsidies. De financiering van de zogenaamde *Vogelaarwijken* behoeft in dat kader eveneens een grondige herziening. De heffing van vennootschapsbelasting en daarnaast de uitkering aan actieve corporaties vanuit een door deze belastingen gefinancierd fonds, is rondpompen van geld en vergt een bureaucratische inzet van veel betrokkenen. Een heffing achteraf op corporaties die geen of weinig inspanningen hebben verricht werkt effectiever en medewerkers laten zich liever inzetten op projecten die een direct maatschappelijk resultaat hebben.

5 **Creëer corridors naar en van de stad**

De adviesraad beveelt dringend aan de hiervoor beschreven CORRIDORS te creëren: goede, tot de verbeelding sprekende wegen naar en van de stad met aantrekkelijke ontmoetingsplekken. De corridor is een fysiek begrip: de weg of de laan met bomen, beelden en terrassen, maar vooral een metafoor voor de verbinding en de ontmoeting. Leg de corridors aan met behulp van vele partijen en daag bewoners en scholieren uit om mee te denken. Voor West gaat het om verbinding, om corridors die – met hun dwarsverbanden – die stadsstraten binnen de metropool vormen waar de samenleving elkaar ontmoet en waar allerlei vormen van initiatieven plaatsvinden. Het bruist er, er ontstaat dynamiek, de burger wordt er gemobiliseerd om actief deel te nemen aan de samenleving.

Corridors waaieren hemelsbreed uit over de stad, richting de regio's noord, zuid, oost en west. Voor Nieuw West zijn drie combinaties van corridors, dwarsverbanden en ontmoetingsplekken samen te stellen, zij liggen voor de hand als routeverbinding tussen het centrum, via de wijken binnen de Ring A10 naar Nieuw West. Zo zou je met het Koningsplein als startpunt via Leidsestraat, Leidseplein, Vondelpark en Overtoom via Oud-Zuid naar Osdorp kunnen gaan. Van het Spui zou je via de Elandsgracht, Kinkerstraat, Postjesweg en Sloterplas naar Slotervaart en Osdorp kunnen gaan. Een ander voorbeeld is de route Dam, Westermarkt, Rozengracht, Mercatorplein en Hoofdweg naar Slotervaart, Slotermeer en Geuzenveld. Als laatste mogelijkheid noemen we hier de route van Centraal Station/Damrak via Haarlemmerstraat, Haarlemmerplein en Westerpark naar Slotervaart, Slotermeer en Geuzenveld.

6 **Hou corridors en ontmoetingsplekken op (top)niveau**

Daarnaast is het van belang om het publiek domein (corridors en ontmoetingsplekken) blijvend op (top)niveau te onderhouden. De onlangs gerealiseerde (her)inrichting van de openbare ruimte langs de 16e-eeuwse grachtengordel is een schoolvoorbeeld van eenvoud en continuïteit. De daarin te onderscheiden taken moeten uitgevoerd worden door partijen die door de gemeentelijke overheid worden aangewezen, zonder aanbestedingsplicht.

7 **Verminder de bureaucratie**

Tenslotte: de adviesraad pleit in de meeste adviezen voor het terugdringen van het *ambtelijk lawaai*. Verkokering, overdadige regelgeving, diverse vormen van toezicht, te veel

lagen en angst om zaken daadwerkelijk aan te pakken, zijn de grootste belemmeringen voor verbetering van de leefbaarheid. De angst om fouten te maken en daarop te worden veroordeeld, beheerst ons bestel, terwijl in de domeinen waar dat werkelijk gebeurt en gebeurde, handen in onschuld gewassen worden.

Het advies van de Commissie Mertens¹², de brief van stadsdeelvoorzitter Marcouch¹³, initiatieven als de Kafkabrigade¹⁴, trekken allemaal op tegen dit fenomeen van het ambtelijk lawaai, maar de reacties zijn terughoudend. De adviesraad hoopt dat de gevolgen van de kredietcrisis het breekijzer zijn dat dit bolwerk doorbreekt.

Om in de Tuinsteden zo'n beweging in gang te zetten moeten de betrokken partijen intensief met elkaar in gesprek. Nu spreekt men elkaar vooral in de besloten domeinen met de ambtenaren die werkzaam zijn in en voor zo'n domein. Maar confronteer de onderwijsbestuurders maar eens met elkaar en met de organisaties van bewoners, corporaties, zorg- en welzijnsinstellingen en de politie. Stad en stadsdelen moeten deze ontmoeting – niet vrijblijvend, maar ten behoeve van gerichte afspraken – organiseren en faciliteren.

Noten

12 Rapportage Commissie Verbetering Bestuur Amsterdam (januari '09).

13 Brief over een te vormen "superstadsdeel" Nieuw-West n.a.v. het uitkomen van het advies van de Commissie Mertens.

14 De Kafkabrigade treedt op wanneer burgers en ambtenaren zijn vastgelopen in het woud van wet- en regelgeving. Zij heeft een eigen methode om overbodige bureaucratie op te sporen en aan te pakken. Niet de overheidsorganisatie zelf, maar het probleem vanuit het perspectief van de direct betrokken burgers en ondernemers staat centraal.

Literatuurlijst

- Adviesraad Diversiteit en Integratie, *Inburgeren in Amsterdam*, 2005
- Adviesraad Diversiteit en Integratie, *Uitvoering inburgering in Amsterdam: hoge ambities, lage opbrengsten*, 2008
- Adviesraad Diversiteit en Integratie, *Op naar de creatieve buitenwijk. De kunst van het investeren*, 2007
- Adviesraad Diversiteit en Integratie, *Een cruciaal schooladvies*, 2005
- Adviesraad Diversiteit en Integratie, *De positie van allochtone leerlingen bij de overstap van basis- naar voortgezet onderwijs*, 2006
- Adviesraad Diversiteit en Integratie, *Het vmbo werkt! Wat er nodig is om voor de toekomst een sterk vmbo te ontwikkelen*, 2007
- Adviesraad Diversiteit en Integratie, *Niet voor een standbeeld, maar voor de stad*, 2006
- Erik van Bergeijk, Anita Kokx, Gideon Bolt en Ronald van Kempen, *Helpt herstructurering? Effecten van stedelijke herstructurering op wijken en bewoners*, 2008, Faculteit Geowetenschappen van de Universiteit Utrecht
- Bureau Parkstad, *Ontwikkelingsvisie richting Parkstad 2015*, 2002
- Jan Willem Duyvendak, Lex Veldboer & Carolien Bouw, *De Mixfactor, Integratie of segregatie in Nederland*, 2007, uitgeverij Boom Onderwijs
- Cornelis van Eesteren, *Algemeen Uitbreidingsplan, 1935*, gemeente Amsterdam
- Gemeente Amsterdam, *Wonen in de Metropool, Woonvisie Amsterdam tot 2020*, 2008, gemeente Amsterdam
- Jane Jacobs, *The Death and Life of Great American Cities*, 1961, uitgeverij Vintage Books
- Koers Nieuw West, *Krachten bundelen, talent aanboren en investeren in de kwaliteiten van mensen*, 2008
- Geert Mak, *"Een kleine geschiedenis van Amsterdam"*, 2005, uitgeverij Atlas
- Commissie Mertens, *Rapportage Commissie Verbetering Bestuur Amsterdam*, januari 2009, gemeente Amsterdam
- Thomas Rosenboom, *Publieke Werken*, 1999, uitgeverij Querido
- Jozet van Sloten, *Samenvatting en conclusies onderzoeken Wonen i.h.k.v. Evaluatie Parkstad*, 2005, Bureau Parkstad

BIJLAGE

Bewust gemengd wonen in Nieuw West

Lex Veldboer & Jan Willem Duyvendak

Onderliggende tekst voor de Adviesraad Integratie en Diversiteit

1 Inleiding

Bijna zestig jaar geleden op 17 oktober 1952 bezocht de toenmalige koningin Juliana de eerste bewoners van de Westelijke Tuinsteden. In de Walraven van Hallweg ging ze – op voordracht van de woningbouwcorporatie – op de thee bij de familie Reusch, een gezin met kinderen. Zij hadden een kleine behuizing in Oud-West verruild voor een ruime huurwoning in het groene Slotermeer. Het hoge bezoek is vastgelegd op een gedenkplaat vlak bij het metrostation Burgemeester De Vlugtlaan. Veel bewoners van het eerste uur hebben warme herinneringen aan hun pionierstijd in de tuinsteden. De typerende strokenbouw en de ordening met veel licht, lucht en ruimte golden toen als vernieuwend. Een verhuizing naar Nieuw West stond voor sociale stijging. Een woning buiten de drukke binnenstad en de overvolle 19e eeuwse wijken werd gezien als een duidelijke stap voorwaarts (zie ook Teijmant & Martin, 1994). Een belangrijke graadmeter daarvoor was het opleidingsniveau van de bevolking. In 1970 lag dit duidelijk boven het stedelijk gemiddelde en zelfs boven dat van omliggende gemeenten (Aalbers e.a., 2003). De tuinsteden waren populair en tot halverwege de jaren tachtig qua bevolkingssamenstelling ook ‘witter’ dan de rest van de stad.

Anno 2008 zou bij een bezoek van de huidige koningin¹ het wonen opnieuw centraal kunnen staan, bijvoorbeeld om stil te staan bij tien jaar stedelijke vernieuwing. Wat ooit hoog stond aangeschreven, is nu in status gedaald en wordt door planners afgedaan als vakkenvul-stedenbouw met onveilige buitenruimtes. Veel gaat in de Westelijke Tuinsteden dus op de schop. Dat alles zou de koningin in ogenschouw kunnen nemen. Wel zou er langer dan in 1952 nagedacht moeten worden over de vraag welke bewoner typerend is voor die vernieuwing. Misschien zou het aardig zijn als het staatshoofd op bezoek ging bij een van de (klein)kinderen van het gezin Reusch, of bij andere oorspronkelijke bewoners die na 50 jaar nieuwe onderkomens hebben gevonden? Wellicht gaat ze langs bij een Marokkaanse familie, die is doorverhuisd van een kleine gehorige woning naar een ruim appartement? Mogelijk drinkt ze een cappuccino bij een vlot stel dat voor hun werk vanuit de provincie in Amsterdam Nieuw West is neergestreken? Een moeilijke beslissing voor het organisatiecomité van het hoge bezoek, maar in elk geval heeft ze een breed scala aan mogelijkheden. Zeker ook omdat een vijfde van de woningvoorraad een verandering ondergaat. Bijna 15.000 woningen gaan tegen de vlakke, bijna 9.000 woningen worden samengevoegd. Dat maakt Nieuw West het toneel van een van de grootste vernieuwingsoperaties in Nederland.

Op dit moment zou het koninklijk bezoek dus veel keus hebben, maar hoe zit dat in de toekomst? Als in 2030 Koning Willem Alexander (of kroonprinses Amalia) Nieuw West aandoet, is de kans groot dat deze genood wordt bij een Turkse of Marokkaanse Amsterdammer. De verwachting is immers dat tussen 2007 en 2030 het aandeel van de niet-westerse bevolking in deze stadsdelen met 15 tot 20% groeit (O+S, 2007) tot gemiddeld 60%. Uitschieter is Geuzenveld-Slotermeer waarvan de prognose is dat in 2030 bijna 4 op de 5 huishoudens geen westerse wortels heeft. De 'oude' stadsdelen dicht bij het centrum ontwikkelen zich in een andere richting en laten soms zelfs een daling zien van het aandeel niet-westerse allochtonen. De resultante van deze twee ontwikkelingen is een beeld van segregatie dat de stad niet graag aan het hoge bezoek zal tonen: een opeenhoping van de witte, rijke, welvarende groepen binnen de ring en sterk etnisch getinte buitenwijken aan de andere kant. De A10 dreigt met andere woorden als een 'psychologisch ijzeren gordijn' (vgl. Engbersen, et al., 2008) te gaan functioneren.

De prognose voor 2030 heeft tot de nodige schrikreacties geleid. Ondanks de grootscheepse stedelijke vernieuwing lijkt het gros van de witte middenklasse nu en ook in de toekomst niet te verleiden om naar de gerenoveerde delen van Nieuw West te verhuizen. Er zit ogenschijnlijk weinig aantrekkelijks in het gebied. "Zelfs studenten van buiten Amsterdam willen per se binnen de ring wonen, anders blijven ze wel thuis bij hun ouders. En de dertiger die nu binnen de ring woont en een groter huis wil, vertrekt naar Haarlem, niet naar Osdorp of Slotervaart, ook al staan daar nieuwe ruime woningen (...) De fysieke vernieuwing gaat de segregatie niet tegen" (interview met Jeroen Slot, hoofd onderzoek O+S, in De Pers, 3 juli 2008).²

Is die ontwikkeling reden tot zorg? Sommigen zullen zeggen van niet. Positief geduid betekent het dat het door de vernieuwing gaat lukken om de zwarte middenklasse te binden aan de Tuinsteden. Dat is momenteel ook een belangrijk doel van de beleidsmakers: doorstroming van de eigen bewoners binnen de buurt mogelijk maken, waardoor een verdere 'zwarte' middenklassevlucht kan worden voorkomen. Men wil de groep die zich opwerkt tot middenklasse de kans geven op een wooncarrière in de wijk waar hun wieg heeft gestaan en waar ze familie en bekenden ontmoeten. Volgens deze visie zullen de tuinsteden in 2030 dan ook geen somber beeld tonen. Gehoopt wordt dat de wijken in 2030 bekend staan als gebieden waar een trotse (welvarende en minder welgestelde) bevolking samenwoont die een grote etnische saamhorigheid laat zien. Gerekend wordt op een krachtige sociale cohesie die veel moeilijker te bereiken zou zijn bij grote etnische verschillen. Juist een bonte verzameling van bewoners levert in deze visie problemen op, want dan trekken mensen zich terug in hun woning en voelen ze zich niet thuis in de buurt (vgl. Putnam, 2007).

Er zijn meer stemmen die pleiten voor het accepteren van gekleurde wijken. Zo denkt de adviesraad van het Ministerie van VROM (2006) dat we meer ontspannen kunnen zijn over etnische concentraties dan in het publieke debat gebruikelijk is. Het is immers maar moeilijk met cijfers hard te maken dat Turkse of Marokkaanse kinderen echt gebukt gaan onder het wonen in eenzijdig samengestelde etnische buurten. Soms worden wel ‘culturele’ buurteffecten gevonden - dat houdt in dat de oriëntatie op de cultuur van de eigen groep sterker is in een concentratiegebied dan in gemengde wijken. Deze ‘afwijkende’ oriëntatie kan nadelig zijn op de arbeidsmarkt. Allochtonen die conservatief denken over homoseksuelen en vrouwen en die traditionele kleren dragen vinden minder makkelijk toegang tot de arbeidsmarkt (Dagevos, 2004; Van der Laan Bouma-Doff, 2005). Andere onderzoeken zien echter maar weinig economische impact. Voor het vinden van werk maakt het in Nederland nauwelijks uit of men in een concentratiegebied woont of niet (Musterd & Pinkster, 2005; Bolt & Van Kempen, te verschijnen). De etnische concentratiewijk is geen oorzaak van achterstand, maar een vindplaats en opwerkplaats, meent ook de VROM-raad (2006). Verondersteld wordt dat een actief achterstandenbeleid en goed onderwijs op zwarte scholen eventuele concentratie-effecten kunnen uitvlakken. Dat de fysieke vernieuwing de etnische concentratie en de stedelijke segregatie niet tegengaat is in deze optiek dus niet iets zorgelijks. Pas als concentratie aantoonbaar nadelig is of onvrijwillig is, is het een probleem.

Dat klinkt geruststellend, maar op het punt van die onvrijwilligheid is de kwestie mogelijk iets gecompliceerder dan op het eerste gezicht lijkt. Veel allochtonen willen inderdaad in een vertrouwde omgeving dichtbij familie wonen. Maar ze zijn ook erg gesteld op de aanwezigheid van een wit bevolkingsdeel in de woonomgeving. Voor de groep van etnische stijgers die een wooncarrière in de wijk overwegen, is dat zelfs een must (vgl. Engbersen, et al., 2008). ‘Allochtone middenklassers willen een gemengde buurt. Ze hechten grote waarde aan goede, gemengde scholen op loopafstand. In beide gevallen wordt deze menging afgemeten aan het percentage autochtone Nederlanders’. De allochtone middenklassers zijn vaak opgegroeid in een arbeidersgezin in een achterstandswijk en hebben door hard werken een sociale stijging bereikt: ‘Dat ze het nu beter hebben dan hun ouders en veel van hun vroegere klasgenoten willen ze graag uitdragen en uitgedrukt zien in de woonbuurt (...) Daalt het aantal Nederlanders dan is dat voor hen het signaal dat de wijk achteruit gaat’ (idem, 2008).

Een blijvende succesvolle fysieke én sociale vernieuwing – ook wanneer deze zich richt op het binden van een etnische middenklasse – vraagt dus om een niet al te grote etnische segregatie. We menen onder andere daarom dat we ons als stad zorgen moeten maken over vergaande etni-

sche concentraties. Hoeveel terechte kritiek er momenteel ook neerdaalt op de al te hoog gespannen verwachtingen van een 'middenklasse van buiten de wijk die de Vogelaarbuurten moet redden' (vgl. Musterd, 2007), helemaal zonder deze groepen kunnen deze wijken niet. Gemengd bouwen (van koop- en huurwoningen) zal in eniger mate ook tot gemengd wonen (van blank en zwart) moeten leiden. Niet omdat er dan heel veel spontane contacten zullen ontstaan (al zou dat mooi meegenomen zijn) maar vooral omdat anders de Turkse en Marokkaanse middenklasse weinig vertrouwen zal hebben in de toekomst van de wijk en zij ook zullen wegtrekken, de meest kansarmen alleen achterlatend. Het mentale effect van een andere bevolkingspopulatie dat door stedelijke vernieuwing kan worden bereikt, mag niet worden onderschat (zie ook paragraaf 3).

Noten

- 1 Recentelijk is koningin Beatrix niet op werkbezoek geweest in Nieuw West. Prinses Maxima (8 december 2006) en Prins Willem Alexander (7 november 2000) hebben in de afgelopen jaren Nieuw West wel bezocht. De prinses ging op bezoek bij een project voor werkzoekende Marokkaanse vrouwen. De prins kwam langs bij de multi-etnische voetbalvereniging Türkiyemspor.
- 2 Het tegengaan van selectieve migratie is een belangrijk motief voor stedelijke vernieuwing. In alle grote steden wordt in de woonvisies het vasthouden van de middenklasse als belangrijk streven genoemd (Gemeente Utrecht, 2003; Gemeente Den Haag, 2004; Gemeente Amsterdam, 2007; Gemeente Rotterdam, 2007). Deze overheidsstimulering van 'gentrification door stedelijke vernieuwing' wordt om verschillende redenen wenselijk geacht. Een eerste aanname is dat zonder een middenklasse de macro-economische ontwikkeling van de stad stagneert. Bekend is de stelling van Richard Florida (2002) die claimt dat de aanwezigheid van een creatieve middenklasse sterk correleert met de economische groei van een stad. Bovendien wordt de middenklasse geëfficeerd als drager van de lokale economie (als consument), als schrager van de buurt (als actieve vrijwilliger) en als belangrijke hulpbron en rolmodel voor bewoners met een lage sociaal-economische status. Kortom, de gedachte is dat de stad, de wijk en haar bewoners niet zonder de middenklasse kunnen.

2 Een prettige mix?

Zeker in de Westelijke Tuinsteden is er veel steun voor een toename van autochtone middengroepen. Terwijl in het ‘zwarte’ stadsdeel Zuidoost nog wel enige tevredenheid is over de mate van menging, vinden zowel autochtone als allochtone bewoners van grote delen van Nieuw West dat de wijken uit balans zijn en dat er te weinig autochtonen wonen (zie de rapportage *Wonen in Amsterdam*, 2005). Een stedelijke vernieuwing in de Westelijke Tuinsteden die geen toename in het aandeel van hogeropgeleide autochtonen brengt, schiet volgens de zittende bewoners dus zijn doel voorbij. Het verschil tussen de twee gebieden schuilt er waarschijnlijk in dat de Surinaamse middenklasse in de Bijlmer vaak een gelijk opleidings- en welstandsniveau heeft als Amsterdamse autochtonen en nog maar zelden als probleemgroep in de media komt. In Nieuw West daarentegen blijft de feitelijke en vooral de ‘toegeschreven’ status van etnische middengroepen achter bij dat gemiddelde. In de ogen van buitenstaanders stijgt de status van een (ver)nieuw(d)e wijk niet als er meer Turkse en Marokkaanse middenklassers komen wonen. Kenmerkend is dat zij in Vinex-wijken door de blanke bewoners vaak voor ‘arme’ sloopurgenten van vernieuwingsoperaties worden gehouden. Juist omdat ze zelf nog laag op de sociale statusbalk staan, hechten de Turkse en de Marokkaanse middenklassers aan de aanwezigheid van de hoogste statusgroep: de autochtone Nederlanders. Wie de bestaande bevolkingsgroepen in Nieuw West aan zich wil binden, zal ook autochtone middengroepen van buiten de wijken moeten verleiden, hoe moeilijk dat mogelijk ook is.

Op wie zou die verleidingsact zich moeten richten? Volgens de meest recente opvattingen kan op locaties op grote afstand van het centrum het best worden ingezet op gezinnen. Het in omloop zijnde scenario daarvoor heet Vinex-plus: wonen in het groen, met goede scholen, winkels etc., in combinatie met grootstedelijke voorzieningen en met de stad en het ommeland onder handbereik (Bureau Parkstad, 2006; Engbersen et al., 2008). Naarmate de afstand tot het centrum kleiner is, maken stedelijke woonmilieus meer kans. Het gaat dan om betaalbare appartementen voor een- of tweepersoonshuishoudens met een stedelijke leefstijl die het liefst in het centrum zouden wonen maar die daar vanwege de prijs niet terechtkunnen. Voor hen zou een woninglocatie dicht bij de rand van de Aro een (tijdelijk) alternatief kunnen zijn.

Om te weten hoe deze ‘stedelijke’ groepen te verleiden zijn, kan deels gekeken worden naar voor-

lopers op het gebied van ‘succesvolle menging’. Uit het eerder aangehaalde onderzoek naar Wonen in Amsterdam weten we dat sommige gemengde wijken het nog niet zo slecht doen in de waardering door bewoners. Hippe gemengde buurten als Westerpark en Oud-West springen daarbij als eerste in het oog. Uit een recente studie (Metaal en Teijmant, 2008) in de Fannius Scholtenbuurt in Westerpark komt naar voren dat een deel van het succes zit in het feit dat de nieuwe woningen vooral gedeeld worden met gelijkgestemden terwijl de openbare ruimte juist een zeer divers en druk karakter heeft. Rondom het huis is er sociale geborgenheid, in de wijk is er levendigheid en interessant vertier. Een relatief grofmazige menging in combinatie met aantrekkelijke voorzieningen, zoals op en rond het terrein van de Westergasfabriek, lijken de sleutel voor succes. Een succes dat overigens onder druk kan komen te staan wanneer de minder koopkrachtige groepen de prijsstijgingen in het gebied niet meer kunnen betalen. De bestuurders van Westerpark zijn zich van dat gevaar bewust. Ze lijken er tot nu toe in te slagen voldoende kritische massa voor voorzieningen voor de middenklasse op te bouwen, zonder dat dit doorslaat in een exclusieve ontwikkeling waar alleen nog maar plaats is voor de rijke groepen. Ze mikken op ‘bewuste instappers’ die sympathiseren met de zittende bevolking in de wijk.

We hebben in ander onderzoek ook vastgesteld dat de sympathie voor gemengde wijken vooral komt van zelfbewuste middengroepen met weinig angst voor sociale degradatie en een hang naar stedelijke levendigheid (Veldboer et al. 2007). Tot dusver werd vooral aangenomen dat het hier in hoofdzaak de ‘creatieve klasse’ betreft. Het bekende mantra is dat deze ‘klasse’ die actief is in sectoren als de media, de kunsten, entertainment en de creatieve zakelijke dienstverlening afkomt op een divers en spannend woon- en werkgebied (Florida, 2002). In hun woonvoorkeur blijken Nederlandse ‘creatievelingen’ echter vooral op zoek naar *quality of space*: voldoende uitgaansgelegenheden in een culturele, historisch mooie omgeving (Marlet & Van Woerkom, 2005). Met andere woorden: creatievelingen wonen bij voorkeur vooral in de betere monumentale centrumgebieden. Voor de betaalbaarheid wijken creatievelingen echter ook uit naar opkomende (en verwittende) trendy wijken zoals De Pijp, Westerpark e.d. Daar is de ‘consumptie van diversiteit’ een extra meerwaarde bovenop de *quality of space* (vgl. Van Eijck & Blokland 2006). Maar let wel: diversiteit is dus een secundaire trigger voor de creatieve klasse. Wie hen voor de naoorlogse stadswijken wil verleiden, zal dus van goeden huize moeten komen. Velen zullen vinden dat het er te weinig dynamisch en te saai is.

Grofmazige menging, sympathie en reuring zijn dus van belang. Andere gunstige condities om nieuwe ‘witte’ groepen naar te mengen gebieden te trekken zijn een goede locatie ten opzichte

van het centrum, attractieve woningbouw, een goed toezicht en beheer bij het samenwonen en voldoende kritische massa van de eigen groep om de stap te durven zetten (Gijsberts & Dagevos, 2007). Zoals de opmerking van Jeroen Slot (O&S) in de inleiding aangeeft, lijkt het op dit moment voor de Westelijke Tuinsteden een bijna onbegaanbare weg om voor scenario's als 'Vinex-plus' of 'centrum-stedelijke buurten' een substantiële witte animo van buiten de wijk te vinden. Althans voor het gebied dat als het *heartland* van Nieuw West geldt. Voor latere toevoegingen zoals Nieuw Sloten, De Aker, Oostoever en Noorderhof wordt de sprong over de ring nog wel eens gewaagd, maar op andere plekken lukt dit minder goed. Juist vanwege die moeilijkheidsgraad om nieuwe groepen aan te trekken, zetten het lokaal bestuur en de corporaties hun kaarten toch in hoofdzaak op de zittende bewoners.

3 Stedelijke vernieuwing in Nederland: het vasthouden van doorstromers

Een bestaande vrees is dat stedelijke vernieuwing ertoe leidt dat de ene groep wordt uitgeplaatst ten koste van de andere; arme bewoners moeten ‘wijken voor de rijken’, arme groepen worden ‘weggesloopt’, welvarenderen woningzoekenden van buiten betrekken de nieuwbouw. Dit beeld doet in Nederland maar weinig recht aan de werkelijkheid. In het overgrote deel van de operaties - een aantal uitzonderingen daargelaten - komt de stedelijke vernieuwing neer op het vasthouden van de ‘eigen’ middenklasse. De opzet is dat bewoners uit achterstandswijken die het beter hebben gekregen niet wegtrekken naar buiten de stad, maar doorstromen naar een betere woning in de buurt. Het ideaal is dat ze in de eigen buurt een wooncarrière maken. De gentrification komt bij stedelijke vernieuwing in de regel dus niet van buitenaf, maar van binnenuit.

In internationaal opzicht is dit Nederlandse model voor ‘sociale mix’ tamelijk bijzonder.³ In andere westerse landen zoals de Verenigde Staten en Frankrijk wordt het samenwonen van inkomensklassen gestimuleerd door in rijke gebieden het aantal sociale huurwoningen iets te vergroten. Fysieke vernieuwing van de achterstandswijken blijft grotendeels achterwege. Voorop staat het creëren van ontsnappingsroutes. Engeland volgt wel dezelfde weg als Nederland, maar daar staat de ‘home-made’ middenklasse veel minder centraal bij de vernieuwing van slechte wijken. Het beleid is er daar vooral op gericht om voor de ‘bad areas’ gezinnen te werven waardoor er gemengde scholen kunnen ontstaan. Of die gezinnen van binnen of van buiten de buurt komen doet er in de Engelse ogen niet veel toe. Maar bij ons dus wel.

In de gemeente Den Haag noemt men de Nederlandse aanpak treffend ‘het vasthouden van het DNA van de wijk’. Hoewel er volop (sociale) woningen verdwijnen en nieuwe (dure) woningen terugkeren, blijft door deze doorstroming het bestaande etnische profiel van de wijk vrijwel ongewijzigd. De aanpak in de Amsterdamse Bijlmer is daar ook een illustratie van. Het stadsdeel telt sinds de vernieuwing veel meer bewoners met een middenklasse-achtergrond, maar is nog net zo ‘zwart’ als voorheen. De Rotterdamse satellietstad Hoogvliet laat hetzelfde beeld zien (alleen ligt de kleur daar anders). Ook daar stijgt het aandeel middenklasse sinds de vernieuwing, maar dan in een omgeving die overwegend wit is gebleven.

Met de DNA-strategie komen corporaties en gemeenten tegemoet aan de woonwensen van de zittende middenklasse. Er is ook nog een andere motivatie, namelijk dat er geen gaten worden geslagen in netwerken: succesvolle leden van sociale netwerken wil men liever niet laten vertrekken naar de groeikernen, maar vasthouden zodat hun kennis en vaardigheden behouden blijven voor de eigen gemeenschap. Dat gemeenschappen bij elkaar moeten kunnen blijven, geldt – uitzonderingen daargelaten – steeds meer als stelregel bij vernieuwingsoperaties. Ook lage inkomens die door sloop moeten verhuizen, krijgen vaak het recht om terug te keren in de wijk. Dit recht weten velen ook te verzilveren (Slob, Bolt & Van Kempen, 2008). De voorrangspositie bij woningkeuze, de vergoeding van verhuiskosten, de spijtoptantenregeling en de tegemoetkoming in de huurkosten dragen daar zeker aan bij (Kleinhans & Van der Laan Bouma-Doff, 2008). Arme bewoners worden dus nauwelijks – zoals vaak wordt gevreesd – de wijk uitgeduwd door de vernieuwing. Natuurlijk vertrekken er mensen als de woning op een slooptynominatie staat uit de wijk – vaak naar wijken met een vergelijkbaar profiel – maar dat wil niet zeggen dat ze geen terugkeeroptie hadden.

Met de DNA-strategie wordt voorkomen dat mensen moeten ‘wijken voor de rijken’. Dat maakt de aanpak populairder. In de recente beleidsnota’s prevaleert de ‘bottom up’ taal. Het binden van een opkomende middenklasse en het bevorderen van de capaciteiten van de lager opgeleide groepen vormen de hoofdingrediënten van de fysieke en sociale vernieuwing. Ga uit van de kracht van bewoners in plaats van de tekortkomingen, is het nieuwe credo, ook in Nieuw West.

Maar wat weten we eigenlijk over de effecten van de DNA-aanpak voor zover het gaat om de meerwaarde van een ‘eigen’ middenklasse?⁴ In elk geval is duidelijk dat het voor het ‘thuisgevoel’ goed is dat een wijk doorstart met zoveel mogelijk dezelfde mensen (Van der Graaf, 2008). Verder blijkt uit mede door ons verricht onderzoek in het Rotterdamse Hoogvliet (Veldboer e.a. 2007) dat nogal wat bewoners op achterstand blij zijn met het vasthouden van de eigen – in dat geval blanke - middenklasse. Niet zozeer omdat die zich in grote getale om hen bekommeren, maar vooral omdat de armere bewoners niet langer met de nek worden aangekeken om de ‘slechte’ wijk waar ze vandaan komen. Dat binnen de wijk soms toch nog sprake is van scheve ogen, doet niet af aan de tevredenheid dat men niet meer in een gribuswijk woont. Arme inkomensgroepen krijgen door het vasthouden van statusrijke middengroepen een rustigere omgeving waar hun kinderen veiliger kunnen opgroeien. Het risico op ‘afwijkende socialisatie’, postcode-discriminatie e.d. neemt af.

Wonen in een gemengde wijk betekent echter niet dat mensen aan de onderkant plotseling allerlei steun en hulp krijgen waardoor ze meer kans maken op de arbeidsmarkt of in het onderwijs. Succesvolle leden van de eigen groep werpen zich maar zelden op als rolmodel. Ze zijn te druk met hun eigen toekomst en te statusbewust om zich actief te bekommeren om leden van dezelfde groep die enkele treden lager staan op de ladder (Veldboer e.a., 2008). De gedachte dat succesvolle allochtonen zich ontpoppen als actieve rolmodellen in de buurt, mist vooralsnog grond. Opvallend genoeg zijn de groepen die wat verder af staan, die een meer gearriveerde status hebben, nog het meest te betrappen op staaltjes van ‘verticale solidariteit’.

Maar als gezegd zit het sociale effect van stedelijke vernieuwing niet het meest in interactie. Het zit hem vooral in zaken als de verbetering van de leefbaarheid en de toekomst van de wijk en het mentale effect daarvan op de bewoners. Stedelijke vernieuwing stelt mensen in staat om in een rustige, veilige en niet-gestigmatiseerde omgeving orde op zaken te stellen (zie ook Austin Turner & Briggs, 2008; Wittebrood & Veldheer, 2008). Als de status van de groep laag is – zoals heden ten dage zeker bij Marokkaanse Nederlanders het geval is - dan lijkt dit ‘kalmerende’ mentale effect moeilijker op eigen kracht, binnen en met de eigen gemeenschap te verwezenlijken. Het overwegend witte Hoogvliet met arbeiders en middengroepen, en de zwarte Bijlmer met succesvolle Surinamers en startende asielzoekers, laten eerder een reputatiestijging zien dan een wijk met gestegen Marokkanen en Turken. Juist omdat veel Turken en Marokkanen aangeschreven staan als slecht geïntegreerd is het voor de stijgers onder hen van belang zich te omringen met groepen met een duidelijk hogere status. Ze weten dat het hen op eigen kracht niet zal lukken de wijkreputatie te verbeteren.

Noten

- 3 Nederland is ook bijzonder omdat de achterstandsgebieden in internationaal perspectief relatief bescheiden problemen laten zien. In een Europees overzicht van 29 slechte wijken blijven Amsterdamse ‘slechte’ wijken zoals de Kolenkitbuurt en de Bijlmer bij indicatoren als gebrek aan werk, drugsoverlast, onderhoud openbare ruimte, inbraak in woningen e.d. ver weg van de top drie van slechtste Europese wijken (O+S, 2005). Tegelijkertijd maken Nederlanders zich relatief veel zorgen over de toestand in slechte wijken.
- 4 Er is relatief veel onderzoek gedaan naar de effecten van sociale menging (zie voor een overzicht Kleinhans, 2004; Gijsberts & Dagevos, 2007). Een methodologisch probleem is dat er bijna geen controlewijken zijn waar niets gebeurt. Dat maakt het vaststellen van effecten lastig. Veelal gaat het dus om casestudies waarin de situatie van bewoners in de te vernieuwen wijk x wordt afgezet tegen bewoners in gemengde wijk y of waarin een vergelijking in de tijd wordt gemaakt (ervoor/ erna).

4 Profiel Nieuw West

Nieuw West waar de ouder wordende, autochtone Amsterdammers vergrijzen en waar hun kinderen wegtrekken naar de rand, kent al jaren een grote toestroom van allochtonen. Wat in 1985 nog het ‘witste’ deel van de stad was (met 87,4 procent autochtonen) is in twintig jaar ‘zwarter’ geworden dan de rest van de stad. In Nieuw West is momenteel de helft van de bewoners van buitenlandse afkomst. Waar Nieuw West vroeger stond voor een bovenmodaal gebied, staat het nu als probleemgebied te boek. Op bijna alle sociale en economische indicatoren blijft men achter bij de stad. Een derde van de bewoners leeft onder de armoedegrens en ongeveer een gelijk aandeel staat als ‘multi-probleematisch’ te boek. Velen komen naar de basisschool zonder beheersing van het Nederlands. Er is sprake van veel schooluitval. ‘Een deel van de Marokkanen en Turken is slecht in de samenleving geïntegreerd en boekt nauwelijks vooruitgang op sociaal-economisch gebied. Hun kinderen leveren slechte schoolprestaties en komen op straat in aanraking met de politie’ (Nul20, mei 2003).

Een harde kern van probleemjongeren bepaalt voor veel buitenstaanders het beeld van Nieuw West, met name Slotervaart. Beelden van rondhangende en overlastbezorgende jongens zijn hardnekkig en overschaduwen dat veel immigranten juist flinke stappen voorwaarts weten te zetten en dat een deel van deze buurten tamelijk alledaags, ja zelfs heel gewoontjes is. Maar overal komt de slopershamer langs. Huizen-met-tuintjes en appartementencomplexen komen in de plaats van de zo kenmerkende strokenbouw. Na de vernieuwing zal het aandeel koopwoningen gestegen zijn tot 50 procent. Zoals vermeld, zal een groot deel daarvan bevolkt worden door doorstromende bewoners van Nieuw West. Zij hopen op het gezelschap van vertrouwde bekenden, maar ook op de aanwezigheid van nieuwe gezichten.

5 Wat wil de middenklasse?

Hoe de Westelijke Tuinsteden op dit moment beleefd worden, valt te lezen in de Atlas Westelijke Tuinsteden (Nio, Reijndorp & Veldhuis, 2008). De leefwerelden van oorspronkelijke stedelingen, migranten, nieuwe stedelingen en ‘hybride stedelingen’ worden daarin uit de doeken gedaan. Oorspronkelijke stedelingen zien hun leefwereld in de centrumdelen van Amsterdam Nieuw West steeds verder afbrokkelen. Vertrouwde burens trekken weg of overlijden, winkels sluiten de deuren of verkassen, verenigingen zien hun ledental teruglopen, etc. Een uitzondering vormen de horeca en vrijetijdsvoorzieningen en deels ook het centrum van Osdorp. Veel hiervan ‘is nog altijd in handen van oorspronkelijke stedelingen’ (idem, p. 28) maar voor het overige hebben de oorspronkelijke bewoners het gevoel dat veel wordt ‘overgenomen’ door allochtonen. Deze migranten zijn getalsmatig inderdaad de opkomende groepen. Zij zetten vooral hun stempel op enkele stadstraten met etnische bedrijvigheid. De eerste generatie van deze migranten lijkt soms nauwelijks de wijk uit te komen, maar de 2e generatie (zie hybride stedelingen) is al een stuk mobieler.

De nieuwe stedelingen – bewoners die buiten de stad zijn opgegroeid en voor studie of werk in Nieuw West zijn neergestreken – zijn volgens de auteurs klein in aantal en nog het meest aan te treffen aan de randen, dichtbij de uitvalswegen en groene plekken. Ze klagen over weinig eigen voorzieningen in het gebied en missen ‘eigen plekken’. Heel erg thuis voelen ze zich er dan ook niet. Het centrum van de stad blijft hun oriëntatiepunt. Dichter in de buurt van het centrum wonen is echter door de smalle beurs – van de starter, van de gescheiden vader of moeder – een tijdelijk onbereikbaar ideaal.

Wil men deze groepen blijven binden, zal er flink geïnvesteerd moeten worden in de kwaliteit van de openbare ruimte, het onderwijsaanbod, voorzieningen als winkels en horeca en de aanwezigheid van andere nieuwe stedelingen (idem, p. 69). Ook de reputatie van het gebied kan nog flink verbeterd worden. De nieuwe stedeling staat wel sympathiek tegenover de etnische ambiance van exotische winkels e.d. maar men wil zich daartussen ‘geen kleine minderheid’ voelen.

Tot slot zijn er de hybride stedelingen, de maatschappelijk gestegen kinderen van migranten en van oorspronkelijke stedelingen. Enerzijds willen ze zich onttrekken aan de lage statusgroepen

om hen heen die ze zijn ontgroeid, anderzijds voelen ze een band met hun ouders en verdere familie. Over hen weten de auteurs nog niet erg veel te melden behalve dat ze een mobiel patroon hebben dat zich uitspreidt over de stad. Engbersen en collega's (2008) wijzen op de voorkeur van deze groep voor nieuwbouwwoningen. Ze zien het als belangrijk dat deze 'aanstormers' binnen Nieuw West worden bediend. 'Bijvoorbeeld Marokkaanse jongens en meisjes uit een 'achterstandsgezin' die op het punt staan hun HBO-opleiding of universitaire opleiding af te ronden en op zoek zijn naar een woning' (p. 31).

In het afgelopen half jaar hebben wij door middel van interviews geprobeerd het beeld nog verder in te kleuren. We hebben gesproken met 24 middenklassers die recent voor een woning in Nieuw West hebben gekozen en die verschillende achtergronden hebben (vooral nieuwe stedelingen, maar ook migranten en oorspronkelijke stedelingen) en die verschillende delen van de middenklasse vertegenwoordigen (met name de creatieve klasse maar ook uitvoerenden bij het bedrijfsleven en bij de semi-overheid). Daarbij hadden we twee kernvragen. Wat heeft hen over de streep getrokken om in de wijk te gaan of blijven wonen en wat kan hen op termijn behouden voor de buurt?⁵ De geselecteerde ondervraagden woonden vooral – maar niet uitsluitend – in gebieden die zich in een centrum-stedelijke richting moeten ontwikkelen.

Op veel punten komen onze bevindingen overeen met wat anderen ook hebben opgetekend. De tweede generatie allochtonen ('hybride stedelingen') zijn op zoek naar een gemengde wijk, ze houden van nieuwbouw, ze zien de Westelijke Tuinsteden als hun plek omdat ze er zijn opgegroeid, en ja, de wijk moet verbeteren en voldoende witgekleurd blijven, anders verdwijnt die positieve associatie.

- 'Ik zag mijn oude buurt verzwarten om het zo maar te zeggen. Vooral voor de scholen is dat slecht. Toen zijn we naar De Aker gegaan. Je hoort altijd mensen praten over binnen de ring wonen, maar voor mij hoeft dat niet zo. Ik houd gewoon van nieuwe huizen. Daarnaast vind ik de rust hier gewoon heel prettig.'

(2e generatie migrant, vrouw, bedrijfsleven)

Wat zij en sommige nieuwe stedelingen missen, zijn 'middenklassenvoorzieningen'. Veel genoemd worden lunchgelegenheden als 'Bagels & Beans'. Ook is er behoefte aan gewone staardketens, voor zichzelf maar ook om andere groepen over de streep te trekken.

- ‘Er hoeven wat mij betreft niet meer exotische winkeltjes bij, want die heb je al zoveel in de omgeving van het Allebéplein en de Burgemeester De Vlugtlaan en die richten zich vooral op het eigen publiek. Standaardwinkels trekken een breder publiek.’
(*2e generatie migrant, vrouw, creatieve klasse*)

Dat het moeilijk is om de jonge autochtonen te verleiden om te blijven, ontgaat hen niet.

- ‘Dan komen ze naar de nieuwe woningen in Geuzenveld, dan krijgen ze een kindje en gaan ze toch weg.’
(*2e generatie migrant, vrouw, semi-overheid*)

Oorspronkelijke stedelingen zijn een vergrijzende groep. Zij hechten eraan dat ze na de sloop kunnen terugkeren in hetzelfde buurtje. De meesten zijn op zoek naar sterke geborgenheid. Al te grote veranderingen en levendigheid hoeven niet voor hen. Voor een deel bestaan de nieuwe bewoners van West echter ook uit de tweede of derde generatie van oorspronkelijke bewoners. Het zijn in sommige gevallen ‘spijtoptanten’ of misschien beter gezegd ‘thuiskomers’: jongeren die na hun studie terugkeren in de groene woonbuurt waar ze zijn opgegroeid. Ze hebben vaak een heel andere opvatting dan de eerste generatie oorspronkelijke stedelingen.

- ‘Het grappige is dat iedereen van vroeger hier nu weer naar toe trekt. We hebben vroeger allemaal op dezelfde school gezeten. Iedereen is weggetrokken naar het centrum, maar komt nu, zo rond de kindjesleeftijd weer terug voor de rust en het groen (...) Het is wel jammer dat veel hier zo ouderwets is gebleven, zeker de horeca. Ook mengt het hier voor geen meter tussen allochtoon en autochtoon, dat maakt het soms wel akelig. Ik probeer heel bewust gemengde contacten op te bouwen.’
(*oorspronkelijke stedeling, vrouw, creatieve klasse*).

Nieuwe stedelingen zijn vaak wel te spreken over de woning (ruim, goede prijs-kwaliteitverhouding; ‘voor deze prijs krijg je het echt niet in de stad’), maar voelen zich – zoals verwacht - niet geborgen in de buitenruimte. Het is niet zozeer een concrete angst maar wel het onprettige gevoel dat bijvoorbeeld hangjongeren de straat domineren. Soms is het alleen maar het gemis aan gelijkgestemden: ‘Het is geen slechte plek om te wonen, maar qua sociale contacten heb je hier niks’. Geheel conform de verwachtingen vinden ze van het palet van voorzieningen en van het straatbeeld dat het aandeel ‘ons soort mensen’ te laag is. Of eigenlijk nog specifiek, de omgeving is te weinig stedelijk (er zijn te weinig verschillende soorten mensen om uiteenlo-

pende redenen op verschillende momenten op de dag aanwezig). De meeste respondenten zijn op het stadscentrum gericht en hebben de aanvoerroutes naar het centrum scherp op het netvlies staan ('je bent er zo met de tram'). Ze moeten vaak aan hun vrienden en bekenden uitleggen waarom ze gekozen hebben voor het gebied. 'Veel mensen kennen het van de slechte verhalen en zijn hier hoogstens geweest voor ziekenhuisbezoek (...) Mensen zeggen, o woon je in zo'n wijk, maar er zitten ook wel meer studenten hier, dus dat scheelt'. De nieuwe stedelingen speuren naar tekenen van vooruitgang. Minutieus houden ze de uitbreiding bij van centrumvoorzieningen in de omgeving van de Hoofddorppleinbuurt, De Baarsjes en Bos & Lommer. Voorzieningen die over de ring springen of daar hun deuren openen zoals 'De Huygens' worden om het hardst verwelkomd.

Sommige nieuwe stedelingen hebben een duidelijke idealistische inslag ('We zijn de enige blanke mensen in de wijk, maar ik voel heel veel binding') en zijn zeer actief. Deze staaltjes van 'verticale solidariteit' zijn vooral te vinden onder wat we hebben genoemd de 'service class' (Veldboer e.a. 2008). Deze sociaal ingestelden werkzaam bij de semi-overheid benadrukken liever niet het statusverschil (dat er natuurlijk wel is) en denken dat groepen van elkaar kunnen leren. Een van de geïnterviewde nieuwe stedelingen is vrijwilliger in de Westelijke Tuinsteden.

- 'Soms ben je moe en of druk. Maar als je dan weer bij die kinderen komt en ze roepen je naam dan weet ik weer waarvoor ik het doe. Kinderen hebben rolmodellen nodig. Maar ik denk ook dat de armen voor de rijken een rolmodel kunnen zijn. Dat die kunnen zien dat het ook met minder luxe kan.'

(nieuwe stedeling, vrouw, student)

Andere nieuwe stedelingen zijn meer pantoffelhelden. Ze willen bijdragen aan het tegengaan van segregatie maar heel actief in vrijwilligerswerk en dergelijke zijn ze niet. Wel is men de mening toegedaan dat met allerlei projecten de ambities van de 2e generatie allochtonen moeten worden ondersteund. De eigen interesse voor etnische diversiteit verloopt vooral via consumptie.

- 'We zijn uit De Pijp verhuisd naar Nieuw West toen we een kindje kregen. Ik ga graag naar de etnische winkels, die zijn gewoon beter. De Shopperade in Osdorp is een van de leukste plekken van de stad. Ook al kopen we er niet veel, het beeld klopt wel. Het is zoals het leven in een multiculturele stad echt is.'

(nieuwe stedeling, man, creatieve klasse)

- 'Het is hier betaalbaar en groen. En het is ook multicultureel. Ik zou niet in een wijk willen wonen die 100% Nederlands is. Ik vind een mengelmoes wel leuk. Op cultureel vlak is het hier weinig opwindend. De winkels en de markt, dat is wel relaxed. Maar om nou te zeggen dat de Turkse groenteman het leuk maakt om hier te wonen, dat is ook een beetje suf. Ik doe het niet voor de Turkse groenteboer.'
(nieuwe stedeling, man, semi-overheid)

Er zit een zekere charme in de etnische winkels, maar het is niet toereikend om deze groep werkelijk te boeien en te binden.

- 'Ik ga wel naar etnische winkeltjes maar voor de rest ben ik erg gericht op de stad. Op straat is het hier nogal triest. Weinig voorzieningen, rondhangende jeugd en geen prettige architectuur, maar de woningen zijn heel goed. Ik wil hier voorlopig zeker blijven, maar over een paar jaar gaan we hier wel weg'
(nieuwe stedeling, vrouw, creatieve klasse).

Noot

5 De interviews zijn afgenomen door Annemiek Meeske en Marie-Louise Wijne.

6 Wat moet er gebeuren? Op zoek naar DNA-plus

In Nieuw West zien we dat met de stedelijke vernieuwing vooral wordt ingespeeld op de ‘eigen’ kopers, op het eigen DNA. Een verdere verkleuring van het gebied, de consequentie van dit beleid, wordt niet (direct) geproblematiseerd. De meeste beleidsmakers lijken niet te zwaar te tillen aan etnische concentraties. De nadelige effecten zouden meevallen; bovendien zouden een eigen vertrouwde middenklasse als rolmodel en veel sociale projecten tezamen een goed recept zijn om de boel bij elkaar te houden en mensen te laten stijgen (‘potentialiseren’). Pogingen tot etnische desegregatie door nieuwkomers van buiten te werven, worden als overbodig of onhaalbaar betiteld. Toch is er ook schrik over toekomstprognoses die voorspellen dat er in 2030 nog maar weinig autochtonen in de Tuinsteden zullen wonen.

Tot dusver volgt Nieuw West in de aanpak het voorbeeld van Zuidoost. In de vernieuwde Bijlmer is het vasthouden en teruglokken van de ‘eigen’ Surinaamse middenklasse succesvol ter hand genomen (dat het straatbeeld op de centrumplekken toch gemengd oogt, komt door sterke bovenwijkse magneten zoals de vele werkgelegenheid en het vertier in en rond het Arenagebied). Voor het versterken van het thuisgevoel en het aanbieden van woonwijkcarrières is doorstarten met dezelfde bewoners of het inzetten op spijtoptanten een goede strategie gebleken. In Zuidoost kan men inderdaad relatief ‘ontspannen’ zijn over de etnische concentratie. Het is vrijwillig en er zijn weinig nadelen aan verbonden, mede omdat de Surinaamse groep geen lage status (meer) heeft. De problemen die Zuidoost nog kent met overlast hebben meer met drugsgebruikers te maken dan met bewoners.

Het DNA-scenario lijkt aantrekkelijk maar de vraag is of dit voldoende is voor Nieuw West. In wijken zoals Het Oude Westen in Rotterdam worden nu pogingen ondernomen om een witte creatieve klasse te verleiden ‘er bij te komen’. Deze groep wordt gezien als een toevoeging op de bestaande populatie. Hoewel in ‘het veiligheidslaboratorium’ Rotterdam tot voor kort de taal van ‘terugveroveren’ leidend was en stedelijke vernieuwing sterk in het teken stond van verspreiden en verdunnen, is er nu ook weer ruimte voor het idee dat groepen positief met elkaar willen mengen. Zowel middengroepen (een goedkope woning op een potentieel interessante locatie) als lage inkomensgroepen (een minder massief gevoel van achterstand) zouden daar baat bij kunnen hebben.

Ook in Nieuw West is volgens ons het binden van de 'eigen' middenklasse aan de 'eigen' wijk niet genoeg en is er meer nodig. Kern van de zaak is onze bevinding dat Nieuw West om twee redenen de witte middenklassers nodig heeft. In de eerste plaats omdat de zwarte stijgers dat zeer op prijs stellen. Om de eigen allochtone doorstromers te binden is het nodig 'statusrijke' autochtone middengroepen te verleiden. Anders is de fysieke vernieuwing te weinig interessant voor de etnische middenklasse. De 'zwarte vlucht' zal dan hoogstens tijdelijk stoppen.

Dat er in een etnisch gemengde omgeving spontaan niet veel interetnische contacten ontstaan, betekent nog niet dat witte groepen er niet toe doen. Voor hen geldt in zekere zin: 'doing good, by doing nothing'. Alleen hun aanwezigheid pakt al gunstig uit op de status en reputatie van het gebied. Bovendien weten we uit ander onderzoek - en dit is argument nummer twee - dat bepaalde groepen 'creatieve en dienstverlenende' middenklassers iets meer bereid zijn om zich voor de buurt en hun buurtgenoten in te zetten dan andere groepen. Deze middenklassehulp via de 'buitenroute' is van gelijke of zelfs grotere betekenis dan de binnenroute (binnen de eigen etnische kring). Het kopiëren van de strategie van Zuidoost zoals dat nu gebeurt, is dus - gelet op deze beide aspecten - niet voldoende.

Nieuw West zal moeten inzetten op een DNA-plus strategie met meer plekken waar autochtonen - en dan met name nieuwe stedelingen die sympathie tonen voor de etnische signatuur van Nieuw West - zich thuis voelen. Deze nieuwe stedelingen zijn geen angstige middenklassers die de afbreukrisico's van gemengde wijken vrezen. Als zij 'eigen' woningen, openbare ruimte en voorzieningen ervaren en als er toezicht is op het samenleven, zullen velen van hen zich 'openen' naar de wijk. Onder deze harde voorwaarden staan zij open voor het sociale experiment van 'ongedeeld wonen'.

Wil Nieuw West deze groepen trekken dan zal sterker dan nu moeten worden ingezet op het ontwikkelen van verbindende stadstraten, op corridors met een stedelijke ambiance. Net zo goed als dat er groene lobben zijn om bewoners de weg te wijzen de stad uit, moeten er stedelijke longen zijn die mensen naar de stad toetrekken. Stedelijkheid betekent in Amsterdam vaak wonen in hogere dichtheden. Een eerdere appartementenstrategie mag dan hebben gefaald, maar de locatie daarvan (Osdorp Zuidwest Kwadrant) was ook enigszins 'uit de richting'. Daaruit is lering getrokken en de aandacht gaat nu vooral uit naar locaties dicht bij de ring. Daar starten is een goed idee, maar diepere verbindingen de stadsdelen in lijken ook wenselijk.

Weten wat de middenklasse wil is een, maar daar naar kunnen handelen is twee. Ligt het bijvoorbeeld wel op de weg van de overheid om een Bagels & Beans als ‘trekker’ te verleiden zich te vestigen in bijvoorbeeld Osdorp? En zo ja, hoever kan men een dergelijk bedrijf daarin tegemoetkomen? De ervaring bij themawijken leert dat de overheid ver kan gaan in de regulering van een gebied (bestemmingsplan, branchering, thematische aankleding openbare ruimte, city marketing, advisering, etc.) maar dat het uiteindelijk aan de markt is om het concept leven in te blazen. En het stimuleren van ‘trekkers’ kan ook voor scheve ogen zorgen (de wijkontwikkelingsmaatschappij in de Rotterdamse Witte de Withstraat is bijvoorbeeld onlangs ontmanteld omdat er sprake zou zijn van ‘vriendjespolitiek’).

7 Sociaal en fysiek

Natuurlijk is het voor bewoners op achterstand primair gewenst dat er een sterke sociale infrastructuur is in Nieuw West. Talentontwikkeling via onderwijs en jongerenwerk, ondersteuning van startende ondernemers, scholing van werkzoekenden, een aanpak achter de voordeur richting hardnekkige probleemgevallen, het is allemaal broodnodig. Daarnaast hebben arme(re) mensen, zo blijkt steeds vaker uit onderzoek, wel degelijk iets aan het leven in een gemengde wijk. De ‘wonderen’ die van menging soms worden verwacht, mogen dan niet realistisch zijn maar het is even onzinnig om alle vormen van menging af te schrijven, zoals nu soms wordt verkondigd. Slimme initiatieven om in stukjes en beetjes de etnische segregatie in het wonen tegen te gaan, verdienen onze steun.

Middenklasse-buurtgenoten zijn voor mensen die het minder goed hebben van belang. Niet zozeer als visueel rolmodel of directe hulpbron, ook al is een kleine minderheid zeer actief als integratiepionier. Het gaat bij menging vooral om mentale effecten. Nieuwe burens kunnen de wijk anders inkleuren, voor de bewoners zelf en voor de buitenwereld. En voor die inkleuring is als gezegd het aandeel autochtonen onder de middengroepen van belang.

Witte gentrifiers dragen sterk bij aan een nieuw beeld. Daarvoor hoeft deze groep niet overvraagd te worden als ‘reddende’ middenklasse. Voor die rol lijken de meesten ook niet te voelen; men wil wel in een gemengde buurt wonen, maar niet totaal gemixt.

Overigens kunnen ook bewoners die op afstand blijven (wonend aan de ‘goede’ kant van de ring) van belang zijn bij allerhande interetnische contactprojecten. In mentorprojecten blijken mentor en mentee het vaak juist prettig te vinden in heel verschillende werelden te wonen: men kan elkaar in het dagelijks leven niet zomaar tegenkomen op straat en dat versterkt juist de vertrouwensbasis bij de samenkomsten (Uyterlinde, Engbersen en Lub, 2007). Dergelijke projecten kunnen dus ook heel goed Amsterdammers ‘matchen’ die leven aan verschillende kanten van de ring. Juist die geregisseerde link kan er voor zorgen dat de A10 niet de mentale barrière wordt waarvoor wordt gevreesd.

Een symbolische ondersteuning van die gedachte zou zijn om de koningin (of haar opvolger) bij een volgend werkbezoek aan Nieuw West vooral ook een actieve nieuwe stedeling te laten opzoeken die als bewoner of mentor de stap over de A10 heeft gezet. Juist deze groep is hard nodig om van Nieuw West een thuis voor velen te maken.

Literatuur

- Aalbers, M., E. van Beckhoven, R. van Kempen, S. Musterd & W. Ostendorf (2003). *Large housing estates in the Netherlands. Overview of developments and problems in Amsterdam and Utrecht*. Universiteit van Utrecht.
- Bureau Parkstad (2005). *7 essays over de vernieuwing in Amsterdam Nieuw West*. 2e herziene oplage. Amsterdam.
- Austin Turner, M. & X. de Souza Briggs (2008). *Assisted housing mobility and the success of low-income minority families. Lessons for policy, practice and future research*. Metropolitan Housing and Communities Center.
- De Pers (03-07-2008). Gemengde wijken zijn passé.
- Eijck, G. van & T. Blokland (2006). *Living in a diverse neighbourhood, living diversity in daily life?* Paper presented at the ENHR conference, Ljubljana, Slovenia.
- Engbersen, R., M. Uyterlinde, V. Lub & S. van Arum (2008). *Winnende wijken in west. Een essay over het aantrekkelijk maken van de Amsterdamse Westelijke Tuinsteden voor de (opkomende) middenklasse*. Utrecht: Mo-visie.
- Florida, R. (2002). *The rise of the creative class*. New York: Basic Books.
- Gemeente Amsterdam (2005). *Wonen in Amsterdam*. Dienst Wonen Amsterdam.
- Gemeente Amsterdam (2007). *Aanzet woonvisie Amsterdam 2030*.
- Gemeente Den Haag (2004). *Haagse woonvisie 2030*.
- Gemeente Rotterdam (2007). *Stadsvisie Rotterdam. Ruimtelijke ontwikkelingsstrategie 2030*.
- Gemeente Utrecht (2003). *Visie wonen 2030*.
- Gijsberts, M & J. Dagevos (2007). *Interventies voor integratie*. Den Haag: SCP.
- Graaf, P. van der (forthcoming). *Out of Place? The Role of Emotional Ties in Urban Renewal in the Netherlands and the United Kingdom*. Proefschrift. Universiteit van Amsterdam.
- Kleinhans, R. (2004). Social implications of housing diversification in urban renewal. A review of recent literature. *Journal of Housing and built environment*. Nr. 19. 367 – 390.
- Kleinhans, R & W. van der Laan Bouma-Doff (2008). On Priority and Progress. Forced Residential Relocation and Housing Chances in Haaglanden, the Netherlands, *Housing Studies*, 23(4), pp. 565-587.
- Laan Bouma-Doff, W. van der (2005). *De buurt als belemmering?: de samenhang tussen etnische concentratie en integratie*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.

- Marlet G. & C. Van Woerkom (2005). *Tolerance, aesthetics, amenities or jobs? Dutch city attraction to the creative class*. Utrecht.
- Metaal, S., M. Delnoij & J.W. Duyvendak (2005). *Een Amsterdamse benadering. Vooruitkomen, samenleven en thuis voelen in Nieuw West*.
- Metaal, S. & I. Teijmant (2008). *Het wonder van Westerpark*. Het Spinhuis. Amsterdam.
- Musterd, S. (2007). 'Wat is de legitimatie voor dit beleid?' Interview in *Aedes-magazine*, nr. 19, p. 14-17.
- Musterd, S. & F. Pinkster (2005). Over integratie, sociale netwerken en beleid. In: *City Journal*, 1, 13-20.
- Nio, I., A. Reijndorp & W. Veldhuis (2008). *Atlas Westelijke Tuinsteden Amsterdam. De geplande en geleefde stad*. Trancity. Amsterdam.
- O&S (29-11-2005). Probleemwijken van Europa. Dienst Onderzoek en Statistiek. Gemeente Amsterdam.
- Putnam, R.D. (2007). E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century. The 2006 Johan Skytte Prize Lecture. *Scandinavian Political Studies*, 30 (2), 137-174.
- Slob, A., Bolt, G. & R. Van Kempen (2008). Na de sloop. *Waterbedeffecten van stedelijk gebiedsgericht beleid*. Den Haag. NICIS.
- Teijmant, I. & F. Martin (red.) (1994). *Nieuw West. Een buurt van goede bedoelingen; herinneringen aan de Westelijke Tuinsteden van Amsterdam*. Amsterdam: Lubberhuizen.
- Uyterlinde, M., R. Engbersen & V. Lub (2007). Contactleggingskunde. In L. Veldboer, J.W. Duyvendak & C. Bouw. *De Mixfactor*. Amsterdam: Boom.
- Veldboer, L., J.W. Duyvendak, R. Kleinhans & N. Boonstra (2007). *In beweging brengen en richting geven. Herstructureren en sociale stijging in Hoogvliet*. Deelgemeente Hoogvliet.
- Veldboer, L., R. Engbersen, J.W. Duyvendak & M. Uyterlinde (2008). *Helpt de middenklasse? Op zoek naar het middenklasse-effect in gemengde wijken*. Den Haag: NICIS.
- VROM-raad (2006). *Stad en Stijging: sociale stijging als leidraad voor stedelijke vernieuwing*. Advies 054. Den Haag: VROM-raad.
- Wittebrood K. & V. Veldheer (2008). Bevordert sloop en nieuwbouw de leefbaarheid van een wijk? *Bestuurswetenschappen*, nr. 4. pp 65-79.